

Groenlo na 1627 1627-1850

Met de inname van Groenlo door Frederik Hendrik op 19 augustus 1627 brak voor de katholieken van Groenlo en omstreken een tijd van vervolging, verdrukking en achteruitzetting aan. De uitoefening van de katholieke godsdienst was nu verboden en de plakkaten tegen het katholicisme konden in alle scherpte worden toegepast. In Groenlo telde de gereformeerde religie weinig aanhangers. De burgerlijke overheid kreeg te maken met een voor rond 90% uit katholieken bestaande bevolking.

De apostolisch vicarus Philippus Rovenius verbleef herhaaldelijk in Grol. Tijdens het beleg van 1627 was hij ter plaatse aanwezig, niet zo maar toevallig maar heel bewust en gewild. Daar de omstandigheden begin 1627 hoopvol waren had Spinola hem overgehaald zich naar Grol te begeven, om dichter bij Oldenzaal te zijn. Daarom was hij in maart naar Grol vertrokken, met veel kosten en moeite. Tijdens zijn verblijf van enkele maanden in Grol had hij orde gesteld onder de geestelijkheid, terwijl er ook Calvinisten en Wederdopers uit de stad waren gezet. Op 20 juli 1627 werd Grol door de Staatse troepen belegerd en gedwongen om op 19 augustus de stad over te geven bij gebrek aan lood voor de munitie. Zo goed en zo kwaad als het ging werd de zaak van de kerk veilig gesteld: de priesters en nonnen die wilden blijven werd het levensonderhoud gelaten, zodat de katholieken na de overgave van de stad in het geheim de nodige sacramenten konden blijven ontvangen. De katholieke geestelijken mochten blijven en bleven in het volledig bezit van hun goederen en beneficies. De rector en de zusters van het klooster Engelhuizen behielden hun klooster en bezittingen. De St. Calixtuskerk moest echter de eerste zondag na de inname aan de gereformeerden worden overgegeven. Pastoor Fabritius verliet reeds spoedig, begin september, de stad als aalmoezenier bij een compagnie van overste Van Dulcken, die Groenlo tegen Frederik Hendrik verdedigd had. Rovenius werd de mogelijkheid gegeven weg te gaan naar waar hij wilde, en daarom heeft hij zich, nadat al het kerkegoed naar Wezel was afgevoerd, naar Oldenzaal begeven onder vrijgeleide van de Prins van Oranje, echter niet zonder groot verlies van zijn persoonlijke goederen, daar het huis waar hij te Grol woonde door kanonskogels volledig was verwoest.

In 1627 schijnt een groot gedeelte van de inwoners van Groenlo na de inname door Staatse troepen de stad te hebben verlaten en een toevlucht te hebben gezocht in het dichtbij gelegen Vreden en Bocholt. Het verslag van de apostolisch vicaris in 1635, 1638 en 1642 vermeldt in Groenlo een getal van slechts 200 katholieken. Hun vertrek hing zeker samen met de ervaringen uit de periode 1597-1606. Eind september 1597 toen het Spaanse garnizoen uit Grol vertrok en Staatse soldaten de stad binnentrokken brak er voor de inwoners van Grol een ellendige tijd aan van armoede en gebrek aan voedsel. Hun werd aangerekend, dat ze sedert 1580 met de Spaanse troepen hadden samengewerkt. Ze moesten toen de inkwartiering van de Staatse compagnieën accepteren, maar ontvingen daarvoor geen servitiegelden. Men verwachtte nu in 1627 bij de komst van opnieuw Staatse troepen in de stad, dat de erbarmelijk omstandigheden van toen zouden terugkeren en verliet daarom de stad. Er werden echter, in tegenstelling tot de situatie in de tijd 1597-1606, nu wel servitiegelden betaald.

Ten tijde van de republiek (1580–1795) werden door de burgerlijke overheid plakkaten uitgevaardigd, ook die tegen de uitoefening van de katholieke godsdienst. De toepassing van dit plakkaat werd op lokaal niveau vaak beïnvloed door het optreden van de hervormde predikanten en de kerkeraad. Daardoor bewoog zich de toepassing van dit plakkaat tussen twee uitersten:

- a. strenge handhaving en toepassing door instanties die onverdraagzaam waren en hoge boetes eisten, hetzij uit principe, omdat de afgoderij beboet en liefst uitgeroeid moest worden; hetzij uit hebzucht 'om haar keucken te doen rooken'.
Vooraf de laatsten schudden de katholieken tot het hemd toe uit.
 - b. hoegenaamd geen of helemaal geen naleving, speciaal op het platteland, waar veel katholieken nog lang een openbare functie bleven bekleden.
- Voor Groenlo lag de praktijk steeds wisselend tussen beide uitersten in.

Na de verovering van 1627 werd Herman Otto Graaf van Limburg Styrum benoemd tot gouverneur van Grol. Nicolaus Boringer à Lunhorst werd stadscommandant. De laatste overleed in 1638 en werd in de Calixtuskerk begraven. Hij werd als stadscommandant opgevolgd door Johan de Ouden die op 22 oktober 1645 overleed en eveneens in de Calixtuskerk werd begraven.

Na 1627 is de zielzorg onder de katholieken van Groenlo blijven voortbestaan. De twee priesters die er in het geheim werkten waren de uit Groenlo afkomstige vicarissen Andreas Warnsinck en Johannes Suurhuys. Andreas Warnsinck overleed in 1635. Ook hij werd in de Calixtuskerk begraven. Suurhuys bleef tot 1652 voor de Groenlose katholieken de zielzorg uitoefenen. In huizen van particulieren droeg hij de H. Mis op, doopte en hoorde biecht. Zo bleef tot 1652 de zielzorg gehandhaafd.

Vóór 1635 zocht de boerenbevolking uit de omgeving van Grol reeds een toevlucht in het nabije Munsterse diocees tot de politieke situatie in het bisdom Munster ten gevolge van de Dertigjarige Oorlog dit bijzonder moeilijk maakte. Invallen van Zweedse en Hessische troepen belemmerden de katholieke grensbewoners het bijwonen van godsdienstoefeningen op Munsters gebied.

In 1627 hadden zich paters Franciscanen Conventuelen te Bocholt gevestigd. Deze paters begonnen in 1635 het missiewerk in de aangrenzende Republiek, vooral rond Groenlo en Winterswijk. De katholieken van de Oost-Achterhoek waren voor hun zielzorg voorlopig afhankelijk van deze Bocholtse missionarissen. Als boeren of marskramers verkleed en vrijgesteld van de kruinschering trokken zij door het grensgebied om op afgelegen boerderijen en in huizen van particulieren in het geheim de katholieken te behouden en te sterken in het oude geloof. De grote gevaren hieraan verbonden - arrestaties en grote boetes - waren oorzaak, dat er uitgezien werd naar een veiliger plaats, van waaruit de Hollandse katholieken geholpen konden worden.

Voor een juiste beoordeling van deze feiten dient in aanmerking genomen te worden, dat te zelfder tijd tegen de hervormden uit Vreden, die de kerk te Rekken wilden bezoeken door de regering te Munster streng werd opgetreden. Doop en huwelijk werden beboet met resp. 10 en 12 rijksdaalders. Bij niet betaling volgde inbeslagname van roerend goed. In 1661 bedroegen deze boetes 75 gulden voor huwelijk en 130 rijksdaalders voor dopen te Rekken. De Munsterse regering in de persoon van de aartsdiaken Smissinck nam verder andere zeer harde maatregelen om het ter kerke gaan naar Rekken tegen te gaan. Tegen deze maatregelen steekt het onbelemmerd gaan van de katholieken naar Zwillbrock zeer gunstig af.

Groenlo lag te ver af van het Bocholtse missiecentrum. Zo ontstond het tweede missiecentrum Zwillbrock. Vlak over de grens in het woeste en verlaten land tussen Groenlo en Vreden droeg op Kerstmis 1651 een pater uit Bocholt voor de katholieken van over de grens in de openlucht de H. Mis op. Vele honderden waren van verre gekomen om deze plechtigheid ("Bethlehem im Walde") bij te wonen. Meer dan 1000 personen, uit een omtrek van ruim vijf uren gaans samengestroomd, woonden volgens de kloosterkroniek niettegenstaande de ijzige koude deze openluchtnachtmis bij. De volgende dag werd een doek boven het altaar gespannen, een zandheuveltje diende toen als preekstoel en in een holle boom werd biecht gehoord. Op Nieuwjaar en Driekoningen 1652 is de menigte katholieken die komt nog groter. De stichting van de missiepost Zwillbrock werd vooral begunstigd door vorst-bisschop Bernard van Galen (1650-1678). Dat kwam tot uiting in de ijver, waarmee hij door zijn vertegenwoordiger een geschikte plaats liet zoeken op de heide tussen Groenlo en Vreden voor de vestiging van het nieuwe missiecentrum. In het vroege voorjaar van 1652 werd een met stro gedekte plaggenkerk opgetrokken, waarin op 25 maart 1652 een eerste godsdienstoefening werd gehouden. Met Pasen 1652 waren er meer dan 3000 katholieken naar Zwillbrock gekomen. Het kleine kerkje, dat nauwelijks 200 personen kon bevatten, werd spoedig vergroot en twee paters vestigden zich in de nabijheid ervan.

Het Zwillbrockse plaggenkerkje werd na enige tijd vervangen door een kapel. Ook deze kapel was spoedig te klein. Zij werd in 1656 vergroot. Na een bezoek van de vorst-bisschop werd zij op zijn last nogmaals met 24 voet verlengd. Deze vergroting kwam in 1658 gereed. Rond het jaar 1660 werkten vanuit Zwillbrock een twaalfstal paters onder de Hollandse katholieken. In 1660 kwamen ongeveer duizend gelovigen op zon- en feestdagen naar Zwillbrock om de godsdienstoefeningen bij te wonen. Op hoge feestdagen, waarop openbare processies werden gehouden, stroomden er acht-, negen- of tienduizend samen. In 1655 hielden ongeveer 1400 katholieken in Zwillbrock hun Pasen. De daarop volgende jaren steeg dit aantal voortdurend van ongeveer 1800 in 1657 tot 3000 in 1668.

Omdat de toestand in de stad Grol achteraf gunstiger bleek dan verwacht waren inmiddels een aantal inwoners van Groenlo teruggekeerd, want in 1656 wordt voor de stad een getal van 700 katholieken gemeld.

Toen in de Middeleeuwen de steden groeiden, werd het doelmatig besturen van de stedelijke gemeenschappen ook steeds belangrijker. Daarom werden er stadsbesturen ingesteld, die jaarlijks gekozen werden. Het stadsbestuur, ook wel magistraat genoemd, bestond meestal uit een aantal schepenen (een soort wethouders). Ten behoeve van de verkiezing van de magistraat, de zgn. magistraatskeur, werd de stad in districten verdeeld die elk gemeenslieden kozen. Deze vertegenwoordigers van de stad werden op het gemeentehuis ontboden, werden beëdigd en mochten de schepenen kiezen, de zogenaamde magistraatsbestelling. Te Grol kozen de gemeenslieden ieder jaar op de keurdag meestentijds 6 burgemeesters.

De magistraat kwam dus door getrapte verkiezing tot stand. Anders dan tegenwoordig was er geen democratisch gekozen gemeenteraad. De magistraat besliste autonoom. Elke maand bekleedden twee schepenen het ambt van burgemeester. De burgemeesters waren een soort wethouders met een eigen portefeuille. De één hield zich meer bezig met de financiële zaken, en de ander meer met juridische aangelegenheden.

Op grond van het in 1627 van toepassing verklaarde plakkaat tegen het katholicisme moesten zowel kiezers als gekozenen tot de gereformeerde religie behoren. Dit gaf te Groenlo aanleiding tot moeilijkheden, omdat de bevolking overwegend katholiek was en naar verhouding weinig gereformeerde burgers telde. Dat betekende ook dat er binnen de Groenlose burgerij lang niet altijd geschikte kandidaten voor het lidmaatschap van de magistraat konden worden gevonden. Zeer vaak waren het dus van elders aangetrokken, niet te Grol woonachtige, kandidaten.

Te Groenlo was de benoeming van de magistraat tussen 1627 en 1652 op een bijzondere manier geregeld. Dat was niet toevallig. De directe reden was dat er uit de Spaanse tijd vóór 1627 nog twee katholieke burgemeesters of schepenen over waren gebleven. Frederik Hendrik liet in 1627 op basis van het capitulatieverdrag de zittende magistraat in tact, wat betekende dat zeker twee schepenen katholiek waren, Jan Silvoldt en Adolphus Suyrhuijs. Daar kwam in 1652 een einde aan.

In de jaren tussen 1627 en 1651 kon er door omstandigheden geen sprake zijn van vervanging van de twee katholieke schepenen. In Groenlo lag de situatie tamelijk gecompliceerd. De meerderheid van de Grolse bevolking was katholiek. Bovendien waren minstens twee magistraatsleden katholiek. Daarbij komt dat de verhouding tussen magistraat en burgerij, gemeenslieden en gildemeesters ronduit slecht was, dit als gevolg van een rel rond de servitiegelden en servitiemeester Jacob ten Ham, die begin augustus 1635 aan de pest was overleden. Ten Ham, die tevens burgemeester en richter was, had zijn administratie over de jaren 1627 tot 1635 niet in orde. Zo kon er tot de jaren 1651 en 1652 geen sprake zijn van vervanging van de twee katholieke schepenen door hervormden.

Het geschil over de servitiegelden (vergoedingen aan de inwoners voor inkwartiering van het garnizoen) tussen de magistraat en gemeenslieden plus gildemeesters werd in 1649 door het Hof te Arnhem uit de wereld geholpen met een sententie die zeer nadelig was voor de burgerij. Ofschoon de oorzaak van de ellende (de achterstallige betalingen) lag bij de schepen/serviesmeester Jacob ten Ham, die begin augustus 1635 aan de pest overleden was, kwam deze sententie kennelijk nog onverwacht want zijn administratie was niet in orde. De gezworen gemeente riep advocaten te hulp en er werden processen aangespannen. De zaak diende tot in de Staten-Generaal, want het ging om generaliteitsgelden. Het Hof te Arnhem reageerde geïrriteerd en deze irritatie, die zeker tot 1649 geduurd heeft, zal het ingrijpen in de keur te Groenlo zeker beïnvloed hebben.

Mutaties onder de calvinistische schepenen zijn er in de magistraat vóór de uitschakeling van de twee katholieken zeker geweest. De landdrost, die een aftredende schepen moest herbenoemen of door een nieuw lid moest vervangen, heeft in die tijd voor aftredende hervormden zeker acht hervormden als nieuwe schepenen aangewezen. Hierop zal door het Hof te Arnhem zeker zijn toegezien.

Het Hof kon het in 1651/1652 er niet op aan laten komen toen in plaats van de twee katholieken nieuwe schepenen moesten worden aangewezen. Er moest ingegrepen worden.

Silvoldt overleed even vóór of in 1651. Suyrhuijs, die niet meer als competent beschouwd kon worden, zou begin 1652 vervangen worden. Er moest dus raad geschapt worden en wel zo dat er hervormde burgemeesters voor hen in de plaats kwamen.

Op 22 december 1651 werd te Arnhem besloten om de landdrost van Zutphen naar Arnhem uit te nodigen. Op 27 december werd aldaar voor de benoeming van de magistraat te Grol een lijst van vier kandidaten opgesteld om de schepenen Silvoldt en Suyrhuijs te vervangen. Op 3 januari 1652 werd commissie en instructie uitgevaardigd voor de landdrost om op de keurdag 6 januari te Grol de heren

Coster en Wecke tot schepen te kiezen. De gemeenslieden moesten schaakmat gezet worden. Maar de zittende heren van de magistraat werden daarmee voor een voldongen feit geplaatst. Ze protesteerden, waarop voor de 13de februari een bijeenkomst te Arnhem werd belegd tussen het Hof en de magistraat. De heren uit Groenlo konden nu hun gelijk bewijzen. Ze deden dat met documenten uit 1432 (het recht van de stad zelf schepenen te kiezen), bevestigd door Adolph graaf van Nassau, door brieven van hertog Karel uit 1506 en door de capitulatievoorwaarden van 1627, waarbij de privileges gehandhaafd bleven, wat insloot dat de gemeenslieden de keur mochten verrichten. Evenwel de argumenten vóór de genoemde rechten werden van tafel geveegd.

Op 13 februari 1652 werd besloten dat op een normale keurdag de gecommitteerde van het Hof samen met de landdrost van Zutphen of de landdrost alleen de bevestiging van de magistraat zou uitspreken. Met deze conventie waren de gemeenslieden uitgeschakeld. Dat de keur in aanwezigheid van veertien hervormde burgers moest geschieden was slechts voor de vorm. Er moest koste wat het koste vermeden worden, dat de gemeenslieden konden ingrijpen in de keur en een katholiek zouden aanwijzen. Dat de schepenen lang niet altijd Grollenaren waren en vaak niet in Groenlo woonden, is een logisch gevolg van deze Conventie.¹ De protestantse bevolking was te klein in aantal om voldoende competente gegadigden te leveren en de katholieken mochten geen schepen worden.

Deze Conventie was voor die tijd zonder meer een onrechtmatig stuk en was voor alle Grollenaren, hervormd of rooms, volkomen onaanvaardbaar omdat deze in strijd was met de oude stadsprivileges. Voor de katholieken was dit temeer onaanvaardbaar omdat zij door die Conventie hun stemrecht als gemeensman niet konden uitoefenen en geen invloed meer hadden op de samenstelling van een magistraat die een redelijke uitoefening van de katholieke godsdienst oogluikend wilde toestaan.

De Conventie van 1652 was vanzelfsprekend een instrument in de handen van het Hof en de landdrost van Zutphen, dus van de gewestelijke overheid, om in Groenlo een gereformeerde magistraat veilig te stellen. Zij werd dan ook consequent vanaf 1652 toegepast.

De weg naar deze afhankelijkheid was lang en begon al na de verovering van Grol door Maurits in 1597. De op dat moment katholieke Calixtuskerk werd door het recht van de overwinning aan de Calvinisten toegewezen. De prins behield zich toen bij de capitulatie het recht voor de magistraat te benoemen of te veranderen, zolang de oorlog duurde. Deze bemoeienis legde hij in handen van het Hof te Arnhem en de landdrost van Zutphen. De benoeming van een nieuwe magistraat gebeurde in 1597 door een commissie onder leiding van Gerlach van der Capellen en Casijn van der Hell.

In 1606 veroverde Spinola, met zijn als "De Katholieken" aangeduid leger, Grol voor de Spanjaarden. De Calixtuskerk werd teruggegeven aan de katholieken en er werd een pastoor benoemd (Fabritius). Toen in 1627 Frederik Hendrik met zijn Staats leger Groenlo innam kwam de Calixtuskerk door het recht van de overwinning opnieuw in Hervormde handen.

De bisschoppen van Munster begonnen al in de 12de eeuw met het streven naar vestiging van hun wereldlijke macht in de gebieden waarover zij de geestelijke jurisdictie² bezaten. De heerlijkheid Borculo behoorde tot die gebieden. De heer van Borculo had Groenlo al in 1236 aan de graaf van Zutphen verkocht. Wanneer in 1553 de heer van Borculo Joost van Bronkhorst kinderloos overlijdt trekt de bisschop van Munster de heerlijkheid aan zich en na het overlijden van de weduwe van Joost van Bronkhorst, Maria van Hoya, stelt de bisschop van Munster zich in het bezit van de heerlijkheid Borculo. De achterneef van Maria van Hoya, Joost van Limburg Styrum, doet vervolgens via verschillende gerechtelijke procedures pogingen om de heerlijkheid Borculo in bezit te krijgen. Uiteindelijk veroordeelt het Hof van Gelre in 1615 bij verstek de bisschop om Joost van Styrum in het bezit van huis en heerlijkheid Borculo te stellen. De bisschop ontruimde de heerlijkheid echter niet. Aan de Borculose kwestie kwam tenslotte door gewelddadig ingrijpen voorlopig een einde. Lichtenvoorde werd op 10 januari 1616 door troepen van de Staten van Gelder ingenomen en op 25 februari volgde Borculo. Zo werd Joost van Limburg Styrum met geweld in het bezit van de heerlijkheid gesteld. De bisschop van Munster handhaafde echter zijn aanspraken op de heerlijkheid Borculo.

¹ Een man als Dr. Diederik Volmer uit Winterswijk kon zich zodoende ook in de woeligste tijd jarenlang handhaven. Helaas speelde begunstiging als reden tot verkiezing bij het Hof een grote rol.

² Onder de jurisdictie in geestelijke zaken wordt verstaan de bevoegdheid tot het geven van de machtiging tot het preken en de toediening van Sacramenten.

In 1665 viel de vorst-bisschop Bernard van Galen de Gelderse Achterhoek binnen. Die inval heeft voor de katholieken in de Achterhoek weinig verandering gebracht. Er is misschien wat meer vrijheid en wat minder gevaar geweest voor de missionarissen uit Zwillbrock en Bocholt. Groenlo, dat ook na de vrede van Munster in 1648 nog steeds met een aanzienlijk garnizoen versterkt was geweest, viel niet in Munsterse handen. Op 18 april 1666 sloot de bisschop vrede met de Republiek en kort daarna verlieten de laatste Munsterse troepen de Gelderse Achterhoek en Twente. De Munsterse en Franse troepen die daar gelegerd waren geweest en beide onvoldoende verzorgd werden, waren een grote overlast geweest voor de bevolking van het Achterhoekse platteland.

In 1672 volgde een nieuwe inval van Van Galen in de Gelderse Achterhoek, nu als bondgenoot van de Franse koning Lodewijk XIV. Eind mei 1672 verklaarde de bisschop de oorlog aan de Republiek, om nogmaals te proberen zijn aanspraken op de heerlijkheid Borculo te verwerkelijken. Groenlo werd op 1 juni 1672 belegerd en moest zich op 9 juni aan de bisschoppelijke troepen overgeven.

Voor de katholieken, zeker die van Groenlo, bracht de Munsterse verovering vrijheid van godsdienst. De bisschop begon vrijwel onmiddellijk met het herstel van de kerkelijke organisatie en de katholieke godsdienst. Tot pastoor van Groenlo werd na de verovering benoemd Georg Philippi van het klooster Zwillbrock.

De Conventie van 1652 werd terzijde geschoven. De positie van de gereformeerden in Groenlo onderging uiteraard enige wijziging en werd in overleg met pastoor Georg Philippi nader bepaald. Uitgangspunt waren de capitulatievoorwaarden van 9 juni 1672. Hierin werd aan de inwoners van Groenlo vrijheid van geweten en godsdienst gegarandeerd. Aan de gereformeerden werd toegestaan hun kinderen door de predikant te laten dopen, behalve wanneer man of vrouw katholiek waren. De gereformeerden mochten hun doden op het kerkhof achter de Calixtuskerk begraven, mits zij deze bij de pastoor aangaven en hem vooraf in kennis stelden van overlijden en begrafenis. Over het sluiten van huwelijken werd niets voorgeschreven. Verder moesten de gereformeerden hun school voorlopig sluiten. De grootste moeilijkheid vormde het gebruik van de Calixtuskerk. In de betreffende capitulatievoorwaarde werd ongetwijfeld geduïd op een eventueel simultaan of beurtelings gebruik van de parochiekerk. Dit ontmoette echter veel bezwaren van de kant van pastoor Philippi, die zijn kerk de gehele dag nodig had. Een verzoek van de gereformeerden aan bisschop Bernard van Galen de oude kerk te mogen blijven gebruiken heeft geen succes gehad. De pastoor raadde de gereformeerden aan geduld te hebben. Na het huis, waarin de gereformeerden toen hun bijeenkomsten hielden, bezocht te hebben gaf hij te kennen dat dit huis misschien wel gerepareerd kon worden. Het was namelijk door het beleg zwaar beschadigd.

Op 22 april 1674 sloot Bernard van Galen te Keulen vrede met de Republiek en moest daarbij al zijn veroveringen opgeven. Hiertoe behoorde ook de heerlijkheid Borculo. Aan de vrije uitoefening van de katholieke godsdienst kwam in 1674 een einde. De katholieken in het oostelijk deel van de tegenwoordige Gelderse Achterhoek vielen weer terug in de toestand, waarin zij zich vóór juni 1672 hadden bevonden. Zij konden echter een scherpe reactie verwachten van de kant van de nu weer gereformeerde burgerlijke autoriteiten.

Onder stadhouder Willem III werd op 19 februari 1675 het Regeringsreglement van kracht. Het was voor de stadhouder het instrument om de steden in hun zeggenschap aan banden te leggen. De steden werd het recht ontnomen om hetzij door coöptatie, hetzij door verkiezing via de gemeenslieden nieuwe leden in de magistratuur te verwerven. Daardoor was voor Groenlo de Conventie van 1652 overbodig, zelfs zinloos geworden.³

Stad en schependom van Groenlo waren in 1559 en 1561 rechtens onder het bisdom Deventer gekomen, omdat zij een Gelderse exclave vormden in de heerlijkheid Borculo.

Het uitgestrekte kerspelgebied (Beltrum, Lintvelde, Avest en Zwolle) had eigenlijk nooit tot het bisdom Deventer behoord en kon in 1559 en 1561 ook niet aan de jurisdictie⁴ van Munster onttrokken worden, omdat het in de heerlijkheid Borculo lag dat geheel buiten het gebied van Filips II viel.

³ In het Stadsarchief Groenlo bevindt zich de brief waarin stadhouder Willem III in 1687 tot leden van de magistratuur van Groenlo benoemt: Casper Diederick van Plettenburg Heer tot Marhulsen, Everwijn Holtberent, Willem Volmer, Arnold Kerckhof, Gerbrant Heutinck en Rutger van Eijbergen. Deze brief werd in op 9 januari 1687 door Willem III eigenhandig ondertekend.

⁴ De vraag tot welk kerkelijk rechtsgebied men hoorde, dat van de bisschop van Munster of van de Hollandse Missie.

Groenlo en het schependom werden door Munster ten onrechte opgeëist en verkregen, terwijl de apostolisch vicarissen ten onrechte hun jurisdictie in de heerlijkheid Borculo hadden gepretendeerd.

Het jurisdictieconflict nam weer scherpe vormen aan. Onder veel inwoners van Groenlo leefde sterk het besef dat men onder de Hollandse Zending hoorde. Vrij kort na de aftocht van de Munsterse troepen in 1674 probeerde een groep katholieken uit Groenlo op 3 nov. 1675 een vaste missionaris voor hun stad te krijgen. Na 20 jaar zielzorg door de paters van Zwillbrock en 2 jaar pastoraat van de pater Georg Philippi onder jurisdictie van Munster, richtten deze inwoners van Groenlo daartoe een verzoek aan de apostolisch vicaris Neercassel. Deze zond toen Cornelis Duyk naar Groenlo, maar deze werd zo door de paters, die blijkbaar steun vonden bij gouverneur Otto van Limburg Stirum, heer van Bronkhorst-Borculo (sedert 9 maart 1662 gouverneur van Grol), tegengewerkt, dat deze nieuwe missionaris na drie of vier weken weer vertrok.

Na de dood van bisschop Van Galen (1678) bevestigde zijn opvolger Ferdinand II von Fürstenberg op 15 april 1679 de paters te Zwillbrock in hun jurisdictie over Groenlo en omstreken.

In 1681 en 1682 lagen de regimenten Holstein en Bulow in garnizoen te Grol. Voor hen werd toen van rijkswegen voor de inkwartiering bij de Grolse burgers over beide jaren samen 7570 gulden servitiegeld betaald. Dat was voor die tijd veel geld.

In 1683 wordt Grol van hogerhand gedemilitariseerd. Het daardoor wegvallen van de servitiegelden betekende voor de Grolse burgers maar ook voor de stad een belangrijke derving van inkomsten. Mede daarom maakte burgemeester Volmer in september 1696 zijn opwachting bij de Prins Stadhouder Willem III "om eenigh Guarnisoen binnen dese stadt te krijgen".

Men hield er altijd nog wel rekening mee dat het garnizoen terug zou kunnen keren. In 1686 verzocht immers de Richter Heutinck aan de magistraat een voetpad "achter de kercke aen sijnen hof te mogen aanleggen". De magistraat willigt dit verzoek in, echter "onder sodaene conditie nochtans dat bij aldien de stadt wederom mochte worden gefortificeert", hij er weer afstand van zou moeten doen.

Dat de vesting Grol haar militaire standing kwijt is geraakt blijkt ook uit de handelwijze van de Heer van Borculo. Deze heeft in 1687 de wallen van de vesting "uytgedaen ofte verpacht". Met welk recht hij dat gedaan heeft wordt er niet bij gezegd. Vermoedelijk krachtens de koopakte van 1236 waarbij Hendrik van Borculo het hof Groenlo had verkocht aan Otto III van Gelre en zich daarbij het waterrecht had voorbehouden. De magistraat beraadslaagde er daarna over "wat daer tegens soude te doen zijn", en besloten dat Burgemeester Holtberent, die "naer den Hage staat te vertrecken, aldaer met de Heer van Marhulsen daerover naeder sal confereren"

Intussen blijken "de buyten halve maenen voor de stadspoorten" al in handen van particulieren terecht te zijn gekomen. Besloten werd een rekest op te stellen en naar Burgemeester Volmer "tegenwoordig (1700) in 's Gravenhage sijnde" te zenden "om 't selve aen de HH. Raden van de State te presenteren waarbij sal worden versocht dat Haar Ed. Groot Mog. de andere gedemoliseerde stadts fortificatiën, wercken en graften ten profite van dese stadt gelieven toe te staen". De Heren van de Raad van State hebben het verzoek ingewilligd, want op 13 april 1701 wordt door de magistraat bepaald dat "de stadswallen en graften van nu af aan sullen zijn en blijven tot dispositie van de Heeren van de magistraat". En een van de eerste maatregelen die de magistraat treft is de verdeling van de gracht in percelen waar de heren van de magistraat het alleenrecht hebben om te vissen!

Begin 1695 stelde een groep katholieken uit Groenlo pogingen in het werk om van de magistraat toelating van de uitoefening van de katholieke godsdienst te verkrijgen. Op dit verzoek werd niet direkt afwijzend beschikt. Er bestond integendeel goede hoop dat deze poging zou lukken. Op 18 februari 1695 verschenen echter twee hervormde predikanten voor de magistraat en verklaarden geen verdere toename van 'paapse stoutigheden' te wensen en verzochten daarom om stipte handhaving van de plakaten en opheffing van de paapse scholen. Pas enige tijd later waarschuwde de magistraat tegen de uitoefening van de katholieke godsdienst in particuliere huizen. De heren van het stadsbestuur beloofden de kerkeraad van alles, maar deden bitter weinig om hen tevreden te stellen.

In een brief aan de magistraat van 7 mei 1695 zeggen de predikanten of, zo men wil de kerkeraad, dat de magistraat te lauw is in deze kwestie of misschien bang voor de Roomsens. Wellicht is er zelfs sprake van een bedrieglijke verstandhouding.

Op 14 mei 1695 gingen de heren van het stadsbestuur tot actie over tegen de 'paapse stoutigheden'. Er werd een inval gedaan in het huis van wijlen stadscommandant Den Ouden⁵ welke inval echter niets opleverde. Een van de paters van het Convent van Zwillbrock die in Groenlo verbleef kreeg van de magistraat de scherpe terechtwijzing om in het vervolg af te zien van het houden van godsdienstoefeningen door hem of door zijn medepaters. Zo niet, dan zouden de plakaten scherp worden toegepast.

Op 10 juli 1695 moest de kerkeraad nogmaals verzoeken de 'Paepse bijscholen' te verwijderen. Uit de op 2 en 4 november 1695 herhaalde klachten van de kerkeraad over de paapse stoutigheden blijkt wel, dat van de zijde van de magistraat geen grote medewerking werd gegeven. De heren beloofden de kerkeraad weer van alles maar deden opnieuw niets.

Op 13 februari 1696 werd tenslotte een inval gedaan in een particuliere woning, waar een schuilkerk was ingericht. Er werd hier een compleet altaar aangetroffen in een grote ruimte, verkregen door uitbreken van de muren, waar de H. Mis kon worden opgedragen. Een menigte gelovigen was aanwezig, maar een priester werd niet gevonden. Altaarornamenten en misgewaden werden mee naar het stadhuis genomen en tegen betaling van 100 gulden boete zou alles worden teruggegeven. Op 25 februari 1696 werd deze boete betaald. De schepen/burgemeester Kerckhof, tevens lid van de kerkeraad en dus uitstekend op de hoogte van het gevoelen van de predikanten, nam de honderd gulden van de aan de katholieke gemeente wegens paapse stoutigheden opgelegde boete in ontvangst en zei tevens toe de katholieken te waarschuwen als bijvoorbeeld het Hof van Gelre een strenger optreden tegen de Rooms en beraamde. Bij deze gelegenheid verkreeg men dus van de magistraat de belofte, dat in de toekomst de uitoefening van de katholieke godsdienst mocht voortgezet worden in de onmiddellijke omgeving van Groenlo, onder voorwaarde dat de magistraat gewaarschuwd werd, wanneer de geestelijke overheid tot een benoeming overging. Niet voor niets spreekt een later rekest van de protestanten tegen de paters van 'gekochte conniventie'. Deze conniventie (oogluiking) mocht niet door onenigheid onder de katholieken in gevaar worden gebracht, want ieder had tot betaling van de boete bijgedragen. De conclusie moet dus luiden dat de katholieke gemeenschap in Groenlo, wel verdeeld over de jurisdictiekwestie, na 1696 met een vrij gerust hart ter kerke kon gaan, ook in een particulier huis in Grol, dankzij de 'gekochte conniventie'.

De onderlinge verhoudingen tussen de belijders van de verschillende godsdiensten zijn in Groenlo niet zo scherp geweest als zij op het eerste gezicht lijken. Hoewel in 1696 aan de katholieken de uitoefening van hun godsdienst buiten de stad was toegestaan werd na de overeenkomst van 25 februari 1696 ook binnen de stad gekerkt.⁶

In Grol was er na het vertrek van Duyck in 1695 geen eigen priester van de Hollandse Missie. De zielzorg in het kerspel Groenlo, dat toen Grol, Beltrum, Lintvelde, Avest en de buurtschap Zwolle omvatte, werd van 1650 tot even voor 1700 vrijwel ongestoord uitgeoefend door de paters Franciscanen met kerk en klooster te Zwillbrock, net over de grens. De paters genoten de onverdeelde sympathie van de boerenbevolking in de buurtschappen Beltrum, Avest, Lintvelde en Zwolle. Ontegenzeggelijk hadden zij grote verdiensten voor het behoud van het katholieke geloof in het kerspel Groenlo.

De komst van een nieuwe missionaris van de Hollandse Zending is het werk geweest van een kleine minderheid onder de katholieken van Groenlo, die uit afkeer van de paters uit Zwillbrock nu op de apostolisch vicaris Petrus Codde een geslaagd beroep had gedaan. Ze vroegen hem om een bekwaam priester uit de Hollandse Missie. Codde stuurde begin januari 1699 Herman Otto van Munster naar Groenlo.

Tegen deze komst van een missionaris van de Hollandse Zending te Groenlo verzetten zich de paters uit Zwillbrock, die de hulp inriepen van de bisschop van Munster, die op 14 januari 1699 de paters nogmaals bevestigde in hun jurisdictie voor Groenlo. De magistraat van Groenlo steunde de zending van Van Munster, die, alhoewel hij 8 à 10 dagen Groenlo moest verlaten, er vóór 22 februari 1699 weer was teruggekeerd. Van Munster deed toen tot ongenoegen van de bisschop van Munster dienst in de boerderij Pannemans buiten de stad en diende op zon- en feestdagen in de stad de sacramenten toe.

⁵ Overleden in 1645 en begraven in de Calixtuskerk.

⁶ Uit de gegevens van de gebeurtenissen in 1699 blijkt, dat er geregeld, soms zelfs dagelijks, in huizen van particulieren door de paters van Zwillbrock de H. Mis werd opgedragen.

De monniken van Zwillbrock stonden bij de apostolisch vicaris Codde niet erg hoog aangeschreven: het zijn geestelijken met weinig ontwikkeling en beschaving, weinig ijver en deugd. De katholieken van Groenlo en Lichtenvoorde waren volgens hem arme lieden met uitzondering van drie of vier families uit Groenlo. De apostolisch vicaris is ervan overtuigd, dat deze streken vallen onder zijn jurisdictie, zoals ze ook onder de jurisdictie van de bisschop van Deventer hadden behoord.

Uit Codde's schrijven blijkt, dat de magistraat van Groenlo aan de kant van de apostolisch vicaris stond. Zij eisten wel geld, maar waren met weinig tevreden. Op zondag 8 februari 1699 werd een pater uit Zwillbrock die in Groenlo de H. Mis wilde opdragen, op bevel van de richter de stad uitgestuurd en werd hem verboden er die dag nog binnen te komen. Diezelfde dag echter droeg in de boerderij Pannemans Van Munster de H. Mis op met medeweten van de richter, zodat vermoed kan worden, dat de priester Van Munster en zijn volgelingen in samenwerking met de richter de actie tegen de pater van Zwillbrock hebben beraamd.

Pastoor Van Munster was dus afhankelijk van de conniventie van de magistraat van Grol en voor de vier eerder genoemde buurtschappen van de heer van Borculo, want zij waren deel van zijn heerlijkheid. Verder kon hij rekenen op felle tegenwerking van de paters van het klooster te Zwillbrock. Van Munster had zelfs door de agitatie van deze paters Grol acht tot tien dagen moeten verlaten, maar gaf het niet op en kwam terug.

Steeds meer inwoners van Groenlo gingen nu bij pastoor Van Munster ter kerke. Het Pannemanshuis werd slechts kort gebruikt. Er brak brand uit en de pastoor trof op een zondagmorgen, toen hij dienst wilde doen de huiskerk nog slechts brandend en smeulend aan. Gedurende 10 weken werd daarna dienst gedaan in het huis Laerbergh. Geld om een nieuw kerkhuis te bouwen was er niet. Voor het opdragen van de H. Mis werd daarna binnen en buiten de stad van verschillende locaties gebruik gemaakt.

De stad had vooral na 1683, toen de stad werd gedemilitariseerd en het garnizoen vertrok, steeds minder inkomsten van buiten ontvangen. Verlegenheid om geld werd steeds meer voelbaar zodat de magistraat gedwongen was schulden bij het kwartier van Zutphen aan te gaan. Deze verplichtingen waren in 1699 opgelopen tot het forse bedrag van 10.349 gulden. Tekenend voor de achteruitgang van de stad was, dat de magistraat geen andere uitweg zag dan op 2 oktober 1699 afstand te doen van twee van de vijf magistraatsvicarieën aan het Kwartier van Zutphen. Dat waren de vicarieën van het H. Sacrament en van de H. Anna, die het erve Hummelinck en de katerstede⁷ Grotenhuijs bezaten, beide in Lielvelde gelegen. Zij brachten even na 1700 tezamen rond 300 gulden op. Deze jaarlijks terugkerende baten miste de magistraat na 1699 en konden dus niet aan de zonen van de schepenen toegewezen worden voor hun studie. Dat betekende een verdere verarming van de magistraat en dus van de stad.

Op pasen 1700 trokken Zwillbrock-gezinde katholieken van Groenlo naar de kloosterkerk om daar hun paascommunie te ontvangen. Om deze misstand in de toekomst te voorkomen, werd onmiddellijk (18 april 1700) een pater van Zwillbrock aangewezen als assistent van pastoor Van Munster. De voorstanders van de pastoor zaten intussen niet stil en enigen van hen werden afgevaardigd naar de vorst-bisschop te Ahaus. Zij wisten hier met hulp van hun pastoor te bereiken, dat de bisschop de gardiaan te Zwillbrock begin juli 1700 beval zich te onthouden van het in het kerspel Groenlo uitoefenen van pastorale functies. Op 20 mei 1701 kwam het daarna tussen de pastoor en de gardiaan van de paters tot een overeenkomst, die nadien door de bisschop werd goedgekeurd. Namens de pastoor van Groenlo zouden in het vervolg de paters als kapelaans in de stad Groenlo met het schependom en in de buurtschap Zwolle pastoorsfuncties kunnen uitoefenen, wanneer de ingezetenen dit wensten. Echter in de buurtschappen Beltrum, Lintvelde en Avest zouden zij er zich van onthouden, tenzij de pastoor dit vroeg of de ingezetenen met voorkennis en goedvinden van de pastoor erom verzochten. De statie Groenlo was nu onder de jurisdictie van de bisschop van Munster gekomen en zou dit blijven tot 1823 toe.

Om in de behoefte aan een nieuw vast kerkhuis te voorzien werd het plan opgevat om voor de bouw van een nieuw kerkhuis in Holland te gaan collecteren. De opbrengst bedroeg 600 gulden en enige kerksieraden. De bisschop van Munster schonk 300 ducatonen en nu kocht men voor 600 gulden de katerstede Rijckenberg. Deze aan de Oude Borculoseweg gelegen boerderij werd verbouwd en als

⁷ Katerstede is een benaming voor een kleine hutachtige boerderij met land. Dit begrip komt voornamelijk voor in Salland, aan de IJssel, Twente en de Achterhoek.

kerkhuis ingericht. Op 25 maart 1702 werd er een eerste kerkdienst gedaan. Tot 1784 zou deze schuurkerk, die een kwartier buiten de stad lag, de kerk voor de katholieken van Groenlo en omgeving blijven.

Willem III had in 1699 in Grol een uit 6 personen bestaande hervormde magistraat benoemd. In 1702 herbenoemde Willem III nagenoeg hetzelfde 6-tal.

Koning-stadhouder Willem III overleed kinderloos op 12 maart 1702. In Gelderland werd na zijn overlijden geen stadhouder meer erkend. Reeds op 8 april 1702 werd het Regeringsreglement nietig verklaard. De benoeming van de magistraat door de stadhouder was daarmee van de baan. Er werd toen besloten dat de zittende stadsbesturen zichzelf konden aanvullen via coöptatie, die alleen maar kon leiden tot het ontstaan van een echte regentenregering van enkele families. Dat was een enorme ruggensteun voor de zittende leden en betekende voor hen volstrekte onafhankelijkheid van de volksgunst.

Voor Groenlo zou nu door het Hof te Arnhem de Conventie weer uit de kast zijn gehaald, ware het niet dat juist dat typische kenmerk van het regentendom, de coöptatie, een verzetsbeweging in het leven riep die voor de Grolse katholieken een geschenk uit de hemel geweest moet zijn. Er ontstond een min of meer democratische beweging in de stemgerechtigde steden in Gelderland met als inzet de benoeming respectievelijk verkiezing van de magistraat.

Op de ontwikkelingen in Groenlo is vrijwel zeker van invloed geweest het feit dat op 17 april 1702, Paasmaandag, door stadsdienaars ornamenten (kerkgewaden en sieraden) uit het kerkhuis Rijkenberg in beslag werden genomen. Dat gebeurde niet op bevel van de magistraat, maar van enkele heren daaruit die hun antiroomse ergernis over de ingebruikneming van het Rijkenberg moesten afreageren. Veel gevolgen voor de uitoefening van de katholieke godsdienst in de huiskerk schijnt dit voorval niet gehad te hebben, want pastoor Van Munster is gewoon doorgegaan. Maar de consternatie onder de katholieke bevolking was er niet minder om. Twee dagen later, op 19 april, werd een nieuw hervormd lid van de magistraat gecoöpteerd. Die benoeming zou bedoeld kunnen zijn om de katholieken te kalmeren en om evenwicht in het college te brengen tussen voor- en tegenstanders van het in beslag nemen van de kerkornamenten. Waren twee fel antipapistische leden van de magistraat de geestelijke vaders van het beslag?

De positie van pastoor Van Munster bleef netelig, niet alleen door de tegenwerking van de paters uit Zwillbrock, maar ook omdat hij geheel afhankelijk was van de conniventie van de magistraat. De tot opstand geneigde katholieken vroegen zich af hoe een magistraat te bereiken die redelijk welwillend stond tegenover de Roomsens. Dat de gemeenslieden geëngageerd waren lijdt geen enkele twijfel en dat de roomse gemeenslieden hun kans wilden grijpen is maar al te begrijpelijk.

In 1703 kwam de strijd om de inspraak van de burgerij op gang en werden vooral Zutphen en Groenlo het toneel van deze strijd. Deze beweging werd aangeduid met de naam Plooiërijen. De regenten oude stijl vormen dan de Oude Plooi en de geestverwanten van de protesterende burgerij heten dan de Nieuwe Plooi.

Op 1 maart 1703 verschijnen afgevaardigden uit de gehele burgerij te Groenlo bij de magistraat op het raadhuis en eisen:

1. dat hun oude rechten en privileges hersteld worden;
2. dat hun toegang verleend wordt tot het archief om de bewijsstukken voor hun recht te zoeken (aan de hand daarvan wordt later een lijst van 23 documenten opgesteld);
3. dat ze als vanouds de veertien gemeenslieden kiezen.

De beslissing daarover wordt uitgesteld omdat de magistraat niet voltallig is. De volgende dag, 2 maart 1703, geeft de dan voltallige magistraat op alle drie punten toe. Op 7 maart wordt de magistraat meegedeeld dat 14 personen tot gemeensman gekozen zijn. Daarvan waren er tenminste 7 katholiek.

Op 9 maart 1703 eisen afgevaardigden uit de gemeente dat de burgers weer het recht verleend wordt de schepenen te kiezen. Dit privilege werd de stad in 1432 geschonken door hertog Arnold.

De magistraat is weer niet voltallig. De secretaris Colonius zal de afwezigen voor de volgende dag, 10 maart, oproepen, doch slechts drie leden zijn dan aanwezig. De 14 gemeenslieden delen nu mee, dat zij de drie aanwezigen hebben herkozen en in plaats van de drie op 10 maart afwezigen geheel nieuwe leden van de magistraat hebben gekozen. De drie die op 10 maart nogmaals afwezig waren hadden de bui natuurlijk wel zien aankomen. Ze werden niet herkozen en dus afgezet. Dat was hen waarschijnlijk voor de aanvang bekend.

Een van de afwezigen moet de hoofdschuldige zijn geweest van het incident op Paasmaandag 1702. Hij kreeg dan ook in maart 1703 zijn trekken thuis toen de gemeenslieden hem, zijn zwager en de derde afwezige niet herkozen voor de magistraat. De drie die wel herkozen werden waren dat zeker niet omdat zij Nieuwe Plooiers geweest zouden zijn maar omdat zij de katholieken niet gechoqueerd hadden en omdat men hen nodig had voor de afvaardiging naar land- en kwartierdagen. Daar zouden immers de nieuw gekozenen niet worden toegelaten.

De drie herkozenen hadden bezwaren, zoals tegen de korte tijd, die voor de keur gesteld werd. Ze wilden ook weten, hoe de keur in zijn werk was gegaan. Dat laatste werd hun niet meegedeeld, hun werd integendeel gevraagd of ze hun werk wilden voortzetten en of ze met de nieuw-gekozenen wilden samenwerken. Daarop gaven de drie nog op 10 maart schriftelijk antwoord. Ze bedankten voor het vertrouwen en gingen voorlopig akkoord met de ambtstijd van een jaar. Ze wilden niets ten nadele van de niet-herkozenen ondernemen en met de nieuw-gekozenen samenwerken. Natuurlijk protesteerden de drie afgezette burgemeesters.

De 11de maart, een zondag, gingen de afgevaardigden van de burgerij een stap verder. Ze dwongen de drie herkozenen de drie nieuw-gekozenen te aanvaarden en te beëdigen, wat geschiedde onder het gejuich van het gewapende korps der burgerij. De secretaris en de ambtenaren bleven in functie.

Het incident van 1702 had dus politieke gevolgen gehad en verklaart voor een goed deel de inzet van de katholieke grootburgers tijdens de Plooierijen.

Het gewest Gelderland kende drie kwartieren: het kwartier van Nijmegen, Zutphen en Arnhem. Rond 1590 kwamen er bestuurlijk gedeputeerde colleges per kwartier tot stand.

De landdag van het hele gewest, die uit de kwartierslanddagen was samengesteld vergaderde in elk der drie genoemde steden om beurten.

De kwartier- en landsvergaderingen kenden een samenstelling volgens hetzelfde model. Overal werd een nauwkeurige evenredigheid tussen de ridderschap en de steden aangehouden. Onder de steden van een kwartier gold de stem van de hoofdstad evenveel als die der kleinere steden samen. In het kwartier van Zutphen was uiteraard Zutphen de hoofdstad; de kleinere stemhebbende steden waren Doesburg, Doetinchem, Lochem en Groenlo.

Feitelijk had de adel in deze vergaderingen het overwicht, doordat leden der ridderschappen in de stadsbesturen zitting konden hebben en dit ook veelvuldig deden. Ook in de centrale colleges (Hof en Rekenkamer) waren plaatsen voor de adel gereserveerd. Voor het lidmaatschap der ridderschappen was, naast de persoonlijke hoedanigheden, een kwalificatie van grondbezit vereist.

De steden hadden een vrijwel uniforme regering van magistraat en gemeenslieden (vroedschap). Op het platteland berustte de bestuursbevoegdheid bij de landsheerlijke officieren of hoofdambtenaren (drosten, ambtmannen) c.q. afgevaardigden der stadsbesturen.

De magistraat en de gemeenslieden vonden het inmiddels nodig twee gecommiteerden naar de landdag te Nijmegen te zenden om over 'de beschaepentheit van alle op 't nauwste te informeren'. Een van de drie herkozen burgemeesters rapporteerde op 7 april 1703 over de landdag. Er was een rekest in de vergadering aangeboden door de drie afgezette burgemeesters, met twee bijlagen, waarvan ze geen copie hadden kunnen krijgen. Het rapport gaf echter niet alles weer wat er in de vergadering voorgevallen was. Daardoor ontstond wantrouwen tegen deze herkozen burgemeester.

De drie herkozenen werden vrijwel vanaf het begin gewantrouwd. Het werd de magistraat en de gemeente steeds duidelijker dat de rapporten van de herkozen burgemeesters uit de kwartiersdag te Zutphen niet beantwoordden aan de eisen van de door hen afgelegde eed. Zo zwegen de heren over het amnestieplakkaat van 20 december 1703 tegen de Nieuwe Plooi. Dit plakkaat van het Zutphens Kwartier had heel in het kort de volgende inhoud: wie voor 20 december 1703 inbreuken had gepleegd tegen de regeringsvorm van 1672 (en dat hadden de Nieuwe Plooiers met hun verkiezingen gedaan!) kreeg amnestie, mits deze inbreuken ongedaan werden gemaakt en geen nieuwe werden gepleegd.

Tegen dat plakkaat kwam echter wel een derde afgevaardigde, een van de nieuw gekozenen, in het geweer; hij maakte daardoor voor iedereen duidelijk waarom hij uit de kwartiersvergadering geweerd werd. Toen deze Grolse magistraat te Zutphen in niet mis te verstane bewoordingen tegen zijn afwijzing protesteerde, wilden de herkozen burgemeesters op 17 december, na hun terugkeer van de kwartiersdag, dit protest afzwakken. Zij vonden nogal wat "termen en expressien van woorden" aanstotelijk en stelden voor deze te schrappen. Het slot was dat op 17 december 1703 werd besloten het protest niet naar

Zutphen te sturen. De herkozen burgemeesters bewezen hiermee dat de gedachten van de Nieuwe Plooi hen totaal vreemd waren.

De heren vertrokken daarna weer naar Zutphen, waren op 19 december weer terug en belegden direct een vergadering van de magistraat en gemeenslieden. Zij vertelden daar dat de drie afgezette heren een rekest aan de kwartiersdag hadden aangeboden voor hun herstel, wat het kwartier had toegezegd. Twee daar aanwezige herkozen burgemeesters hadden daarop geprotesteerd en zouden hebben gezegd dat de afgezette heren door hun mateloze taal bij de gemeente alle sympathieën hadden verspeeld en zeker niet herkozen zouden worden. De huichelarij was daarmee nagenoeg compleet. Het ligt namelijk voor de hand te veronderstellen dat de heren het kwartier de suggestie wilden doen dat alleen ingrijpen van hogerhand de zaken in Groenlo kon klaren (en dan natuurlijk naar hun wensen).

In elk geval pleitten zij in Grol nog eens extra voor zichzelf, doordat zij verklaarden uit liefde en genegenheid voor het welvaren van deze stad en de burgerij de reis op de late avond te hebben aanvaard en over de vuile en slechte winterwegen een heel eind weegs te voet hadden moeten afleggen.

Daarop stelden de herkozen burgemeesters nota bene voor, dat de gemeente (= gemeenslieden) zich aan het kwartier zou onderwerpen en haar bezwaren aldaar kenbaar zou maken, waarop dan enkele gecommiteerden van het kwartier de klachten in Grol zouden onderzoeken. Dat werd aanvaard, maar het kwartier vond dat dit te laat kwam. Het vervolg leerde maar al te spoedig dat dit voorstel een doorgestoken kaart was.

Al deze obscure praktijken in december 1703, uitgedokterd te Zutphen, speelden zich af tegen de achtergrond van een troepenmacht van vijftig man ruitery, die op 7 december in Grol was neergestreken. In 1703 heeft de "Ruterij van het Regiment van La Leek" Grol aangewezen gekregen als winterkwartier. De Magistraat had daarvoor aan de "de Heren van de Hoge Overicheit" verzocht.

Men schreef onder andere: "Inmiddels zijn op 7 december binnen deze stad gezonden 50 man gecommandeerde ruitery uit het regiment van de kolonel en brigadier Van der Lek, binnen Doesburg garnizoen houdende, die terstond de antichambre van het Raadhuis hebben ingenomen en schildwachten voor de deur uitgezet, om, zo het scheen, de burgerij een schrik aan te jagen, die ook in het begin van haar komst verscheiden molestaties hebben aangedaan, dezelve afvorderen de kost en drank, voor hen en voor hun paarden, die ze ook stro voor hun paarden hadden moeten verschaffen, wat in strijd was met de orders betreffende de inkwartiering, etc." Geen wonder dat het vermoeden geuit werd dat het zenden van deze ruitery het werk was van de herkozen burgemeesters.

De ontknoping voltrok zich in twee etappes, op 28 december en 6 januari. Op 27 december 1703 vervoegde zich de landdrost te Grol om het amnestieplakkaat van 20 december af te kondigen.

Het wantrouwen tegen de herkozen burgemeesters bleek nu gegrond, want zij hadden de hand gehad in een verraderlijke brief van 28 december aan het Hof te Arnhem en de Graafschap Zutphen waarin verzocht werd de Conventie van 1652 te komen toepassen, waarmee elke invloed van gemeenslieden en burgers onmogelijk werd gemaakt. Dat paste in de lijn van de oude regenten.

De genoemde brief van 28 december 1703, waarin de Nieuwe Plooi verraden werd, zou later steeds worden aangehaald om aan te tonen dat de Conventie van 1652 strookte met de wensen van de magistraat zelf. Zelfs op 20 juni 1784 (!), dus in de patriotentijd, werd door de magistraat van toen op die brief van 1703 gewezen, toen ze het rekest van 16 april 1784 van vrijwel de gehele burgerij trachtte te ontzenuwen.

De door Willem III destijds in 1702 benoemde oude, uit 6 man bestaande, magistraat werd op 6 januari 1704 door de landdrost hersteld onder dekking van de eerder genoemde vijftig man ruitery. Door deze beëdiging was de Oude Plooi in Grol hersteld. Bovendien werd een zevende schepen aangewezen. Hij zou niet het genot van enige jaarlijkse emolumenten hebben maar wel kunnen opvolgen als een van de eerstgenoemden zou overlijden of bedanken. Als redenen voor het verkiezen van een zevende schepen werden aangevoerd de veelvuldige afwezigheid van een van de burgemeesters wegens dienst voor het land en de wankele gezondheid van een andere.

Reeds enige dagen voor 6 januari wisten gemeenslieden en magistraat wat er stond te gebeuren. De gemeenslieden verzochten daarop de landdrost in elk geval de veertien burgers bij de benoeming van de magistraat aanwezig te doen zijn. Dat beloofde de landdrost en op 29 december 1703 stonden de

veertien burgers gereed, maar zij werden niet binnen geroepen. De landdrost kwam zijn belofte niet na en schond zelfs de Conventie van 1652.

De landdrost schreef op 15 januari naar het Hof, dat er te Groenlo “geen de minste oppositie, confusie was voorgevallen of enig misnoegen was getoond.”

Dat was niet helemaal waar want de gemeenslieden, die hem de belofte afdwongen geen keur te doen zonder de veertien voorgeschreven burgers, hadden hem, aldus Colonus, hun groot misnoegen getoond over het amnestieplakkaat dat voor de keur te Grol officieel bekend werd gemaakt. Maar opstootjes waren er zeker niet. Dat was geen wonder met die vreemde troepen binnen de wallen. Iets meer dan een maand zou het rijkje van de herstelde Oude Plooi evenwel niet duren.

Wanneer precies de troepen werden teruggetrokken is niet bekend, maar het staat vast dat niet lang daarna de wrok tegen de oude magistraat naar buiten trad. Op 22 februari 1704 verschenen op het raadhuis acht afgevaardigden uit de burgerij. Daarbij kwamen nog de eerder gekozen veertien gemeenslieden, in totaal 22 burgers. Zij verwezen naar het privilege van 1432, waarbij de gemeenslieden het recht verleend werd de magistraat te kiezen. Zij wezen eveneens op de keur van 10 maart 1703, op het kwalijke optreden van de landdrost rond de jaarwisseling 1703-1704, op het molest en de overlast van de vijftig man ruterij en op de keur van 6 januari 1704 op basis van een hun totaal onbekende conventie. Zij zagen zich daarom gedwongen alle tot dan toe gekozenen af te danken en tot een volkomen nieuwe keur over te gaan.

Op 22 februari 1704 had dus de tweede omwenteling door de Nieuwe Plooi plaats en werd een geheel nieuwe magistraat gekozen. Deze beweging liep parallel met die in Zutphen.

De drie burgemeesters die in 1703 de magistratuur hadden misgelopen en op 6 januari 1704 weer op het kussen waren getild verdwenen dus nu op 22 februari 1704, toen de Nieuwe Plooi radicaal werd doorgevoerd, opnieuw van het toneel.

Het college van gemeenslieden werd op 23 februari 1704 aangevuld met 3 nieuwe leden, daar drie gemeenslieden op 22 februari tot schepen waren gekozen. Alleen protestanten konden tot schepen worden gekozen, de drie nieuwe gemeenslieden waren dus ook protestant.

Op 14 maart 1704 verklaarde de nieuwe magistraat het beruchte amnestieplakkaat voor nietig. Aan dat plakkaat hadden twee herkozen leden van de vorige magistraat meegewerkt.

Het Hof vaardigde op 8 april 1704 twee brieven uit, een korte en zeer vriendelijke aan de op 22 februari 1704 afgezette burgemeesters met de aanhef "besondere goede vrienden" en een lange, vinnige aan de "opgeworpen" zittende nieuwe leden.

In deze laatste brief werd de leden van de nieuwe zittende magistraat verweten dat zij zich op oproerige wijze van hun zetel hadden meester gemaakt. Ook waren in de verwarring verscheidene paapse gemeenslieden aangesteld. Mede daardoor werd het gezag en de autoriteit van deze provincie zeer geschaad. Het Hof verwachtte dat de magistraatsleden hun functies zouden neerleggen. Uit deze brieven blijkt duidelijk dat het Hof de Oude Plooi was toegedaan.

Op 10 april 1704 kwam in de vergadering van de magistraat de brief van het Hof van 8 april ter sprake. Deze bleef niet zonder uitwerking. De aanwezige gemeenslieden, voor zover niet hervormd, voelden zich persoonlijk aangesproken en wilden zich omwille van de lieve vrede wel terugtrekken. Op 13 april 1704 bedankten twee katholieke gemeenslieden. De vijf andere katholieken volgden enkele dagen later.

Op 20 april 1704 antwoordde deze ‘seditieuze (oproerige) magistraat’ het Hof te Arnhem dat de keur op 22 februari op ordentelijke wijze was geschied, alles conform de oude rechten en privileges van de stad. De magistraat was niet oproerig opgetreden.

Dat de verstandhouding tussen de landdrost en deze ‘oproerige’ magistraat gespannen bleef bleek duidelijk bij de poging van de landdrost om te Grol op 27 juni 1704 te komen tot verpachting van de ‘Generale Middelen’. De geplande vergadering verliep zeer tumultueus en werd zonder resultaat afgebroken.⁸

Voor de inkwartiering van de inmiddels vertrokken ruiters van het regiment van Van der Lek hadden de burgers geen vergoeding (servitiegeld) ontvangen. Op 19 september 1704 wordt door de Magistraat beraadslaagd “off niet onder de borgerije behoorde te worden ondersoek gedaen wat schade, molestatiën en ongelegentheden hebben geleden van de Ruterij uyt het regiment van La Leck, soo ten

⁸ Om een indruk te geven van het verloop van deze gebeurtenis is hierna als bijlage de door burgemeester Colonus in opdracht van de magistraat, de gemeenslieden en gecommiteerden uit de zes gilden en compagnieën burgers van Grol geschreven Memorie opgenomen. Daarin wordt een beeldend verslag gedaan van de gebeurtenissen.

naastleden winter door ordre van haer Ed. Mog. de Heren Gedeputeerden binnen dese stadt in guarnisoen zijn gesonden”. Als alle gegevens binnen zijn zal “met eenen gesorgt (worden) dat een staet van de dairvan competerende servitien worden geformeert en de Heer Burgemeester Keiser op Zutphen toe gesonden om ter gelegener tijt over 't een en ander ter profite der borgerije de betaeling te bevorderen”.

Vijf afgetreden katholieke gemeenslieden waren voorstanders van pastoor Van Munster en niet van de paters van Zwillbrock. De pastoor woonde in Groenlo en had zijn kerkhuis in het schependom en was dus voor een redelijke vrijheid van zielzorg erg afhankelijk van de gunst van de magistraat, terwijl de paters van Zwillbrock zich altijd op hun basis in het Munsterland konden terugtrekken. Bovendien liep hun kloosterkerk nooit gevaar gesloten te worden. Dan had de pastoor in Groenlo het heel wat moeilijker.

Op 2 mei 1704 machtigden de burgers van Zutphen hun gemeenslieden om zich met de gemeenslieden van de andere steden te associëren. Op dezelfde dag werd te Zutphen een stuk ondertekend waarin het doel van de Associatie, de annulering van het amnestieplakkaat, uiteen werd gezet en besloot men de andere steden uit te nodigen. Op 5 mei volgde een bijeenkomst te Ruurlo, waar besloten werd op 7 mei te Zutphen bijeen te komen om de definitieve tekst op te stellen, te ondertekenen en te ratificeren.

Door annulering van het amnestieplakkaat werd de keur van de magistraat door de burgers veilig gesteld en daarmee de afhankelijkheid van de magistraat van de gunst der katholieke grootburgers van Grol.

Tot december 1704 werden de Nieuwe Plooiers op de land- en kwartierdagen niet toegelaten, wel twee van de destijds afgezette burgemeesters. In december 1704 werden twee nieuw gekozenen op de landdag te Nijmegen toegelaten en dat geschiedde van toen af regelmatig.

Pastoor Van Munster moest op 2 mei 1708 een fikse boete van 400 rijksdaalders aan de magistraat betalen. Wat er precies is gebeurd is niet geheel duidelijk. Waarschijnlijk bezweek de magistraat voor de druk uit Borculo. Een groot deel van de parochie Groenlo behoorde tot de heerlijkheid Borculo, namelijk de buurtschappen Zwolle, Beltrum, Lintvelde en Avest. De katholieken uit de heerlijkheid Borculo, waar de meeste katholieken van de statie woonden, schijnen door de heer van Borculo met grote boetes te zijn bedreigd.

Op 4 mei 1708 schreef pastoor Van Munster van Groenlo aan de bisschop van Munster dat door de heer van Borculo de boeren uit Beltrum en Lintvelde opgeroepen waren om voor het gericht te Borculo te verschijnen, omdat zij hun kinderen door de pastoor van Groenlo lieten dopen en naar de katholieke schoolmeester te Groenlo stuurden. Verwacht werd dat zij ook voor het laten dopen van kinderen werden beboet.

Pastoor Van Munster verzoekt dan ook onmiddellijk aan de bisschop van Munster om aanbevelingsbrieven te richten aan de heer van Borculo en aan de magistraat van Groenlo om de bestaande vrijheid van de katholieken te kunnen handhaven.

De vorstbisschop van Munster richtte zich op 10 mei 1708 tot de Raden van Gelre en Zutphen met het verzoek de toediening van de sacramenten en de uitoefening van de katholieke godsdienst binnen de stad Groenlo toe te laten of oogluikend toe te staan en het verbod daartegen op te heffen. Vervolgens verzocht de vorstbisschop de straffen die Van Munster had opgelopen kwijt te schelden en de katholieken uit de heerlijkheid Borculo te sparen. Op 26 juni 1708 schreef de bisschop nogmaals aan de Raden van Gelre en Zutphen.

De Raden schreven daarop begin juli 1708 een brief naar de vorstbisschop van Munster. Daarin werd gezegd dat de roomsen in Grol evenveel vrijheid hadden als elders in het gewest en onvergelijkkelijk veel meer dan de gereformeerden in katholieke landen. Uit de inlichtingen van de magistraat van Grol was het Hof gebleken dat de missionaris Van Munster zich schuldig had gemaakt aan “onordentelijke gedrag en onbetamelijke immodestie”. Wanneer hieraan een einde kwam zouden de klachten wel ophouden. De “extravagante conduites” van de pastoor zullen wel bestaan hebben in een al te openlijke uitoefening van de katholieke godsdienst binnen de stad. Daar heeft zich vooral de pas (in 1708) in functie getreden predikant te Groenlo, Otto Solner, tegen verzet.

Op 21 februari 1709 werden vier van de zes burgemeesters door de gemeenslieden voor een jaar geschorst. De twee resterende vormden toen een rompmagistraat, die op de volgende dag waarschijnlijk werd aangevuld met Dr. Diederik Volmer, een burgemeester uit de tijd van de oude plooi. Volmer

woonde in Winterswijk en kon nauwelijks als Grollenaar aangemerkt worden. Hij was regerend drossaard, richter en admiliateur (ontvanger) der domeinen van de heerlijkheid Bredevoort en gecommiteerde ter vergadering van de Staten Generaal. Een echte regent dus, niet altijd beschikbaar, maar waarschijnlijk wel betrouwbaar en daarom voor de roomse kiezers aanvaardbaar.

De verwickelingen in 1708 en 1709 te Groenlo zullen het Hof niet zijn ontgaan. De oud-burgemeester uit de tijd van de oude plooi Van der Hardt was nog altijd richter en woonde in Groenlo. Hij zal het Hof zeker op de hoogte hebben gehouden. Op 20 maart 1709 nam het Hof de resolutie aan dat eens precies nagegaan moest worden hoe in Grol vóór 1672 de magistraat werd besteld. Naar voren kwam dat er op 27 december 1651 door het Hof twee hervormden kandidaat waren gesteld voor de vacatures van Silvold, die overleden was, en Suurhuys. Beiden waren katholiek en bij de capitulatie van 1627 gehandhaafd. Verder werd de Conventie van 1652 opgediept.

Zoals eerder vermeld gold op kwartierdagen onder de steden van een kwartier de stem van de hoofdstad evenveel als die der kleinere steden samen. In het kwartier van Zutphen was uiteraard Zutphen de hoofdstad. De kleinere stemhebbende steden waren Doesburg, Doetinchem, Lochem en Groenlo. Dat Grol er op gebrand was zoveel mogelijk op land- en kwartierdagen aanwezig te zijn, blijkt uit de ontwikkelingen rond 1709-1710. In 1709 werden vier leden van de zittende magistraat geschorst, zodat nog maar twee man zitting hadden. Voor het dagelijks bestuur was dat niet zo bezwaarlijk, daar altijd een beroep gedaan kon worden op de gemeenslieden, die immers de vier zittende leden hadden weggestuurd. Maar er moest gezorgd worden voor competente vertegenwoordiging op de land- en kwartierdagen. Daarom werd een dag na de schorsing een niet-Grollenaar in de magistraat gekozen, Diederik Volmer, die ruime bestuurlijke ervaring had en daarom goed zorg kon dragen voor de gewenste continuïteit van de Grolse aanwezigheid op de land- en kwartierdagen.

In elk geval was deze gang van zaken voor de roomsen in Grol en omgeving een enorme tegenvaller. Door zulke voorvallen werd het kiesrecht voor katholieke grootburgers vrijwel zinloos. Dat bewijst ook de keur van 1710.

Op 21 februari 1710 vergaderde de magistraat met de gemeenslieden. Er wordt over het aflopen van de schorsing van de vier burgemeesters gesproken maar ze wordt niet opgeheven.

De keur van 22 februari 1710 geschiedde voor drie jaar en verliep geheel volgens de door de Nieuwe Plooi opgestelde reglementen, dus zonder Hof, zonder landdrost, zonder Conventie, met een voor die tijd enigszins geheime stemming van de kiesgerechtigde grootburgers. Het resultaat van de keur was ronduit verbluffend, als men het resultaat vanuit de gezichtshoek van de Nieuwe Plooi bekijkt. Drie oudgedienden uit de tijd van Willem III werden gekozen en drie min of meer nieuwkomers. Niet herkozen werden H. Colonius en de vier geschorsten van 1709. Het is duidelijk dat de gemeenslieden deze vier geschorste schepenen de bons hebben gegeven. Dan is het ook duidelijk, dat de grootburgers in 1710 uit pure verlegenheid oudgedienden, ja zelfs de gehate Van der Hardt tot schepenen kozen in de verwachting dat deze zuinig met het weinige geld om zouden gaan en coulant tegen de roomsen zouden zijn. Had men nu destijds daarvoor gestreden, de Associatie gesticht, het amnestieplakkaat geannuleerd en het stemrecht voor de burgers ingevoerd en gehandhaafd?

Deze keur werd zeker voor een groot deel bepaald door het gebrek aan geschikte kandidaten onder de weinige protestanten. Men wilde zoveel mogelijk Grolse kandidaten. Later werden nogal eens personen van buiten Groenlo aangewezen. Ook deze conservatieve magistraat bleef afhankelijk van het stemgedrag der katholieke grootburgers. In 1714 zou zich deze noodoplossing wreken.

In 1711 is er blijkbaar geen garnizoen in Grol. De magistraat is ter ore gekomen dat Franse troepen in Anholt “de Prins van Salms neffens eenige borgers uyt de steede Anholt gelicht hadden” en dat 3000 man troepen al in Dinxperlo waren. “Tot securiteit van de geheele borgerije” besluit de Magistraat drie boden uit te sturen om polshoogte te nemen. “Voorts sal de borgerie angesegt worden om van desen avont haar met een goede snaphaan, kruut en loot te voorsien”.

In het vroege voorjaar van 1713 - de oorlog met Frankrijk duurt nog voort - heeft Grol weer een, vermoedelijk tijdelijk, garnizoen gehad. De secretaris van de magistraat krijgt dan de opdracht “om met de stadsdienaers de huesen te visiteren waar paarden kunnen logeren ende met eenen de luiden aen te seggen als datse haere stallingen moeten vervaardigen alsoo een missive van de HH. Gedeputeerde Staten ingekomen is als dat hier twee esquadrons ruterie Hannoverse troepen souden komen”.

In 1713 werd weer een keur gehouden waarbij opnieuw oudgedienden werden benoemd. Van der Hardt werd niet herkozen. De man was op zijn zachtst gezegd niet geliefd bij de roomsen in Grol.

Op 23 februari 1713 werd besloten de vergadering van de magistraat met de afgevaardigden uit de burgerij op de eerste zaterdag van de maand te houden. Daaruit zou eigenlijk moeten blijken dat er voldoende tegenwicht tegen de oude regenten in stelling te brengen was. Dat bleek een jaar later in 1714 niet het geval te zijn. Toe kwam de breuk. Er ontstond een daverende rel over de emolumenten, een kluif van 1600 gulden vergoeding voor binnenlandse deputatie. Die waren voor de magistraat, vond deze zelf. Die moesten ten bate van de stad besteed worden, vonden de gemeenslieden. Dat weigerde de magistraat.

Bij het geschil dat daarover ontstond zou blijken, dat de keuren van 1710 en 1713 even zo vele grove vergissingen van de stemhebbende grootburgers waren geweest. De conservatieve regenten in de magistraat duldden de inspraak van afgevaardigden uit de burgerij, doch slechts zo lang als hun dat uitkwam.

Deze magistraat verzocht daarop het Hof, daar 'alles in de stad buiten regering' was en 'de grootste confusie en tumult' heersten, om in te grijpen teneinde verdere onheilen te voorkomen. Het antwoord van het Hof was verbluffend. Wat was de oplossing? De Conventie van 1652 was het middel tegen alle kwalen. Het egoïsme van de magistraat speelde daarin kennelijk geen enkele rol. De afgevaardigden uit de burgerij moesten hun inspraak verliezen en de grootburgers hun stemrecht. Dat was de resolutie van het Hof van 27 april 1714, de terugkeer tot 1652.

Vergeleken met deze uitspraak was de tot nu toe bestaande inspraak van de afgevaardigden uit de burgerij tijdens de maandelijkse vergadering van de magistraat zeker democratisch te noemen. Dit volgens een besluit van 23 februari 1713. Het is volkomen duidelijk dat een jaar later, nota bene naar aanleiding van geld dat de gemeenslieden voor de stad wilden bestemmen, het Hof elk spoor van democratie uitwist. Dit alles geschiedde onder dekking van een gewapende vreemde compagnie. Het is begrijpelijk dat de rapporteur kon schrijven dat alles zeer ordelijk en zonder tegenspraak van wie dan ook kon verlopen. Die compagnie arriveerde op 13 februari 1714, en vertrok pas de 6de mei. Ze waren op verzoek van de zittende magistraat 83 dagen in de stad geweest.

De keur te Grolle zou voortaan dus weer geschieden volgens de Conventie van 1652. Dat werd op 27 april 1714 aan de magistraat bekend gemaakt door een afgevaardigde van het Hof. De zittende magistraat haalde dus opgelucht adem en deelde het voor hem zo bevrijdende nieuws op 3 mei 1714 aan de burgerij mee. Dat kwam daar hard aan. De magistraat dacht nu gevaar voor zijn lijfsbehoud.

Nadat de magistraat het voor hen heugelijke nieuws had meegedeeld schreef het Hof dat, mocht de burgerij van Groenlo de magistraat enig molest of insult aandoen, het Hof het college in bescherming zou nemen. Daarop volgden twee brieven van 14 en 30 mei van de magistraat om het Hof daarin te manen tot meer spoed. De magistraat kon niet langer wachten op de vruchten en de zegeningen van de resolutie. Men stierf van angst voor de onrustige en woedende burgerij. De 17de juni 1714 kwamen troepen uit Bredevoort in de stad.

Na twee bange maanden voor de magistraat begaf de eerste raad van het Hof, H. van Essen, zich op 26 juni 1714 vanuit Arnhem naar Groenlo, evenals de landdrost van Zutphen. De magistraat was van hun komst op de hoogte gesteld. Vooraf was dus bijtijds de 'compagnie paarden en voetvolk uit Bredevoort derwaarts gezonden'. Deze troepen hadden aan de twee afgevaardigden te gehoorzamen.

Op 28 juni werd om 10 uur 's morgens de vergadering gehouden. Er waren negen à tien gereformeerde burgers aanwezig. Van Essen ontsloeg daarop de magistraat van zijn eed en beëdigde het college direct daarop weer. Daarna konden de burgers gaan. De griffier stelde een publicatie op, die na het luiden van de kerkklok werd aangeplakt en afgekondigd.

In de bekendmaking stond onder andere deze zin: 'Daarvan wordt een ieder kennis gegeven met serieuze waarschuwinge, dat niemant buijten de Magistraat, wie hij ook soude mogen wesen, sig in 't vervolg met saecken, de regering aangaande, hebbe te bemoeijen direct off indirect, bij pene dat tegens sodaenige sal worden geprocedeert, als een oproermaker en stoorder van de gemeene rust, en denselven andere ten exempel, sonder enige de minste oogluijking'.

In 1715 werd de keur op 6 januari gehouden, waarbij de zes van 1714 opnieuw werden benoemd. Wederom kwamen er troepen aan te pas, ditmaal ruiters uit Zutphen met een officier. Er waren weer veertien burgers van hervormde huize als decor uitgenodigd, doch er was er slechts één verschenen. De anderen hadden 'zich laten opmaken (= opruien) om bij de confirmatie niet present te zijn.' Dat was een

veeg teken. Geen nood, men had aan de geest van de Conventie voldaan, waarna als compensatie voor de afwezige dertien burgers de confirmatie met open deuren geschiedde.

Vier gemeenslieden bezochten in 1716 steden in Gelderland, met name in de Graafschap, met een rekest waarin voor Grol opheffing van de resolutie van 27 april 1714 en van de Conventie van 1652 werd verzocht. Daarvoor zochten ze steun bij de andere steden. Dat alles was de magistraat niet onbekend gebleven.

Begin februari 1716 heerste er onrust in de stad. De gewapende burgerij verscheen op de Markt en voor het raadhuis en nam een dreigende houding aan. De zittende leden van de magistraat werd thuis of op straat aangezegd dat zij van hun functie ontheven waren. Daarop vroeg de magistraat om militaire ondersteuning en besloot op 13 februari 1716 de hoge heren te Arnhem te verzoeken hen te machtigen vóór 22 februari enige militie uit Bredevoort, staande onder bevel van commandant Du Thay, aan te vragen, daar de magistraat beducht was dat op die dag “eenig onheil of onlusten” zouden kunnen ontstaan. Die vrees was niet ongegrond. Op 22 februari 1716 kwam de betreffende compagnie ruiters in de stad. Dat was de dag waarop de pacht betaald moest worden en nieuwe arbeidsovereenkomsten werden afgesloten op de boerderijen. Het ging hier om tien man militie van het garnizoen van Bredevoort.

De troepen uit Bredevoort hielden het raadhuis bezet, zodat de magistraat zich daar kon handhaven. Daardoor was de gehele actie van de burgerij tot mislukken gedoemd. Inmiddels was er door de opstandelingen een keur gehouden in de herberg waar de Moriaan uithing. Er werd daar op democratische wijze een geheel nieuwe magistraat gekozen. Vanuit een raam aan de straatkant werd de keuze bekendgemaakt. De ruiters uit Bredevoort vertrokken de 11de april weer.

Het Hof stuurde daarop de mombler⁹ Van Dam. Deze vorderde te Zutphen twee compagnieën paarden en vijftig koppen infanterie. Hij had opdracht het raadhuis te nemen indien dit door de oproermakers bezet zou zijn, wat niet het geval was. Van Dam moest enkele nieuw gekozen burgemeesters en enkele vertegenwoordigers van de burgerij gevangen nemen en naar Arnhem laten overbrengen. De gedetineerden werden te Arnhem verhoord en in Groenlo werd de achterban ondervraagd. Er werd recht gesproken maar de vonnissen zijn niet volledig te achterhalen. Waarschijnlijk zijn enkele zaken in het geheel niet afgedaan. Een van de nieuw gekozen burgemeesters kreeg vijf jaar tuchthuis en werd levenslang uit Groenlo verbannen. De burger die het resultaat van de keur uit het raam bekend maakte, werd drie jaar verbannen. Drie anderen werden eveneens verbannen, tijdsduur onbekend. Tegen nog twee anderen stelde Van Dam op 9 oktober 1716 een dagvaarding op, maar de uitslag is niet bekend.

Hiermee is in Groenlo het doek definitief over de Plooierijen gevallen. Anders dan in de andere steden, die stem hadden, was door de resolutie van 27 april 1714 en de Conventie van 1652 een eind gemaakt aan de autonomie van de magistraat van Groenlo. Protesten tegen het op 21 oktober 1717 afgekondigde plakkaat, waarbij de keur voor het leven werd geproclameerd, zouden voor Groenlo volkomen zinloos zijn geweest want men had de keur zelf niet meer in de hand. Eerst zouden 1714 en 1652 ongedaan gemaakt moeten worden.

Wat de magistraat betreft bouwt het Hof in 1718 de overwinning symbolisch nog verder uit. Op 28 september 1718 verschijnt de plaatsvervanger van de landdrost met een raad uit het Hof van Gelderland te Groenlo, om naar voorschrift bij de keur voor te zitten. Dat was nieuw en onjuist, want in strijd met de Conventie. De magistraat protesteerde, doch zag voor deze keer af van het presidium. In het vervolg was bij een tussentijdse keur het voorzitterschap steeds in handen van de afgevaardigde van het Hof.

Naar de resolutie van 1652 werd in het vervolg steeds verwezen, zolang het Tweede Stadhoudersloze Tijdperk zou duren. De magistraat liet zich knevelen om wille van de pecunia en ten koste van de stad.

De onderlinge strijd tussen de katholieken te Groenlo bleef voortduren. Nog steeds was de invloed van de paters van Zwillbrock groot. Daarbij is het opmerkelijk dat zelfs de magistraat van de stad soms financieel van hen afhankelijk was, hetgeen weer niet wijst op scherpe tegenstellingen tussen rooms en niet-rooms. De goede verstandhouding tussen de paters en de autoriteiten te Groenlo blijkt wel uit het feit, dat bij de eerste steenlegging van de nieuwe kerk te Zwillbrock (6 oktober 1717) de magistraat van Groenlo aanwezig was.

Pastoor Van Munster was voor de paters min of meer een indringer en om zich tegen hen te kunnen handhaven zocht en vond hij veel steun bij zijn bisschop. Het is wel zeker dat de paters zelfs de

⁹ Mombler = voogd

magistraat gebruikten om de pastoor dwars te zitten. Pastoor Van Munster schrijft onder meer aan zijn bisschop dat hij zich tegenover raad en burgemeesters niet kan handhaven 'insonderheijt als gesaghte patres mit ihenen conspiriren'. De magistraat eiste (in samenwerking of overleg met de paters?) veel geld voor het oogluikend toestaan van de uitoefening van de katholieke eredienst. Bovendien had pastoor Van Munster al eens 1600 gulden aan graaf Frederik Willem, heer van Borculo, moeten betalen om de kinderen uit de heerlijkheid Borculo te mogen dopen. Meer dan eens moest de pastoor bij de vorstbisschop om financiële steun aankloppen. De rol die de paters van Zwillbrock in deze jaren gespeeld hebben schijnt niet bijzonder fraai geweest te zijn.

Het jaar 1719 is voor pastoor Van Munster een moeilijk jaar geworden. Op 23 februari 1719 besloot de magistraat hem te verbieden 'de Misse te bedienen, te trouwen, kinderen te dopen, of enige andere ceremonien te plegen'. Dit besluit werd genomen, nadat de kerkeraad bij de magistraat beklag had gedaan over 'de stoutigheyt in het plegen en houden van pauslicke dinst, ongeoorloofde vergaderingen, bijschoulen en het doen van andere ceremonien'.

Pastoor Van Munster meldt dan aan de bisschop van Munster, dat de bisschop en zijn voorganger hem met grote moeite en kosten hebben kunnen handhaven in Groenlo, maar dat nu de reeds 20 jaar (vanaf 1699) gedulde kapel in Groenlo en het zich buiten Groenlo bevindende kerkhuis zijn gesloten en verboden is de katholieke godsdienst uit te oefenen. Tekenend voor de situatie is echter, dat de assistent van pastoor Van Munster, een monnik van Zwillbrock, na dit verbod zonder toestemming of goedkeuring van zijn pastoor in een woning van particulieren toch de H. Mis opdroeg en door de magistraat scheen gesteund te worden. De bisschop van Munster richtte zich nu schriftelijk tot de magistraat en bereikte dat het verbod werd ingetrokken, maar pastoor Van Munster moest toch beloven in het geheim 600 gulden aan de magistraat te zullen betalen.

Eind 1719 rezen er ernstige moeilijkheden voor de katholieken in de graafschap Zutphen. Deze vonden hun oorsprong in verwickelingen in de in 1709 onder het wereldlijk gezag van het bisdom Munster gekomen heerlijkheid Werth (bij Bocholt). In deze sinds 1567 en 1595 geprotestantiseerde heerlijkheid werd in 1719 de zielzorg door bisschop Clemens August van Beieren (1719-1761) opgedragen aan de paters uit Bocholt. Dit schijnt moeilijkheden onder de gereformeerden te Werth veroorzaakt te hebben, zodat de predikant Sluyter uitweek naar Zutphen, waar hij zich beklaagde bij zijn neef, regerend burgemeester van de stad, over de behandeling die hij in Werth van de Katholieken had ondervonden. De klachten van Sluyter waren echter erg overdreven en zijn uitwijken naar Zutphen was meer het gevolg van onderlinge twisten onder de Calvinisten in Werth, waar Sluyter lange tijd geen godsdienstoefening had geleid, dan van een belemmering van de uitoefening van de gereformeerde godsdienst. De klachten van Sluyter leidden ertoe, dat vanuit Zutphen hierop op korte termijn gereageerd werd met een overval op de kerken van het platteland van het Kwartier van Zutphen op zondag 15 oktober 1719. Op die dag werden te Grol beide kerken, 'de kerken binnen en buyten de stad Groenlo', nogmaals gesloten op hoog bevel tengevolge van deze zogenaamde Werthse repressie.

Toen de kerk te Groenlo op last van de overheid gesloten werd en pastoor Van Munster naar Zutphen 'vluchtte', richtte een deel van de katholieken van Groenlo weer een adres, voorzien van 62 handtekeningen, aan de bisschop met het verzoek de leiding van de zielzorg toe te vertrouwen aan de paters van Zwillbrock. Uit de namen van de ondertekenaars blijkt wel dat vooral de welgestelde en voorname burgers van Groenlo liever de zielzorg zagen geleid worden door de paters dan door pastoor Van Munster.

Er werden tijdens de Werthse repressie geen priesters of kerkgangers gevangen genomen, noch kerkgoederen in beslag genomen. Wel werd echter geëist, dat de katholieken ervoor dienden te zorgen, dat de maatregelen te Werth tegen Sluyter werden ingetrokken. Zo niet, dan zou het houden van kerkdiensten verboden worden op boete van 600 gulden voor de pastoor, van 300 gulden voor het huis waarin de oefeningen werden gehouden en van 50 gulden voor elke gelovige. Werden de maatregelen tegen de Werthse predikant weer ingetrokken, dan kon men weer ter kerke gaan als voorheen. De verontwaardiging over de gebeurtenissen te Werth uitte zich in de besluiten van de Gelderse Landdag van 3 november 1719. Allereerst werd geëist alle regulieren uit steden en dorpen te doen vertrekken. Wanneer binnen drie maanden geen bevrediging vanuit Munster kwam, zouden alle kerken en vergaderplaatsen van de katholieken gesloten en hun samenkomsten verboden worden. Als voorlopige maatregel werden in elk Kwartier vier of vijf kerken gesloten.

De regering te Munster verzocht daarom op 6 november 1719 aan de Staten van Overijssel (?) Sluyter naar Werth terug te zenden om daar zijn ambt behoorlijk uit te oefenen.

Spoedig schijnt deze repressie weer te zijn beëindigd. De apostolisch vicaris Johan van Bijlevelt schreef naar Munster en zond de pastoor van Groenlo Van Munster, een welbespraakt man, en de in Munster bekend zijnde aarts priester van Salland, Johan Ophuys, naar de bisschop van Munster om te onderzoeken wat er precies aan de hand was en te proberen de oorzaken van de repressie weg te nemen. Toen de ware toedracht aan het licht kwam, was de repressie spoedig geëindigd. Beide kwamen met geruststellende verklaringen terug en in de loop van 1720 schijnen rust en vrijheid teruggekeerd te zijn.

Op 26 juni 1727 is te Groenlo de magistraat in vergadering bijeen. De voorzitter deelt mee dat een afgevaardigde van het Hof en de landdrost te Groenlo waren aangekomen om de magistraat te bevestigen en 'in eed te nemen'. Dit alles volgens de Conventie van 13 februari 1652 en de landschapsresolutie van 27 april 1714.

De heren uit Arnhem en Zutphen hadden de voorzitter verzocht een vergadering te beleggen en voor die vergadering naar ouder gewoonte ook veertien hervormde burgers uit te nodigen. Aldus is geschied. De vergadering werd gehouden ten huize van een van de burgemeesters. De vertegenwoordiger van het Hof, het hoofd van de delegatie, leest daar de commissie voor waarin verwezen wordt naar de Conventie van 1652 en de landschapsresolutie van 1714. Na deze voorlezing installeert hij de magistraat.

In de andere steden, zoals Doetinchem, kwamen het Hof te Arnhem en de landdrost te Zutphen aan de magistraatsbestelling niet te pas. Daar deed de stad dat zelf. De Conventie van 1652 en de landschapsresolutie van 1714 golden alleen voor Groenlo en werden, zolang de stadhouder niet benoemde, consequent toegepast.

Dat was voor Grol het roemloze einde van de Plooierijen. Roemloos vooral ook, omdat het stadje door zijn katholieke meerderheid via het stemrecht van de grootburgers tot begin 1714 het zuiverst voor de medezeggenschap van de burgerij had gestreden. Het zuiverst, omdat de katholieken geen schepen, geen gemeensman, doch hoogstens afgevaardigden van de burgerij konden worden. Deze afgevaardigden werden tot begin 1714 tot de magistraatsvergadering toegelaten en konden daar iets te berde brengen.

Na 1714 kwam elk jaar een deputatie van het Hof te Arnhem samen met de landdrost van Zutphen naar Groenlo om:

- a. als er geen vacature was onder voorzitterschap van de afgevaardigde van het Hof de eed af te nemen van de zittende magistraatsleden en ze direct daarop weer te bevestigen;
- b. als er wel een vacature was de eerste stem uit te brengen op een persoon die vooraf in Arnhem reeds was aangewezen. Dat betekende dat de stad Groenlo niet meer autonoom was in de magistraatsbestelling, zoals de andere steden, die via coöptatie en onafhankelijk van Arnhem en/of Zutphen hun magistraat konden aanvullen.

Deze lachwekkende en potsierlijke vertoningen vonden plaats tot in 1747.¹⁰ Dan is het stadhouderloze tijdperk werkelijk ten einde en volgt in 1749 de eerste bevestiging door Willem IV. Dat gold dan ook voor de andere steden.

Een nieuw Gelders plakkaat bracht in 1731 opnieuw moeilijkheden. Het plakkaat van 19 oktober 1731 waarborgde voor Gelderland de vrije uitoefening van het katholicisme, al was deze duldning nog gebonden aan enige bepalingen. Zo verbood het Gelders besluit eens en voorgoed in Gelderland het verblijf van regulieren, die binnen 6 weken moesten vertrekken, tenzij zij ouder waren dan 60 jaar. Ook moesten de dienstdoende priesters eerst schriftelijk aan de magistraat toestemming vragen en een eed afleggen.

De Joden konden zich slechts in Grol vestigen met een bijzondere verblijfsvergunning van de magistraat. In het midden van de 18de eeuw werden van tijd tot tijd van hoger hand verordende klopjachten gehouden tegen zwervers, vagebonden, en pakkendraegende Joden, die zonder toestemming van de magistraat in Grol verbleven. Als Joden zich eenmaal met verlof van de Magistraat in Grol gevestigd hadden moesten ze elk jaar een aparte belasting betalen, het zogenaamde Joden tribuit, dat door de heren van de magistraat in eigen zak werd gestoken.

Israel Mendels verzocht in de stad Grol te mogen wonen. Op 12 augustus 1741 ontving hij een verblijfsvergunning "mits betalende jaarlix het tribuit daarop staande" Dat jaarlijks te betalen 'tribuit' (6

¹⁰ In 1722 werd Willem IV ook stadhouder in Drenthe en Gelderland. De overige vier provincies, Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel, bleven bij de stadhouderloze regeringsvorm. In 1729 werd Willem IV meerderjarig en aanvaarde het stadhouderschap, ook in Gelderland. Maar zijn macht bleef in Gelderland zeer beperkt, zodat het Hof en de landdrost volledig hun invloed op de keur te Groenlo konden laten gelden. Na 1747 werd dat anders.

gulden) werd tussen 'de praesente leeden', dat waren de Burgemeesters die in de stad woonachtig waren (drie of vier) verdeeld. De anderen hadden hun bezigheden elders, in Zutphen, Arnhem of Den Haag. Ook de richter kreeg van ieder datzelfde bedrag, zodat men jaarlijks 12 gulden kwijt was.

Na 43 jaar in Groenlo als pastoor werkzaam te zijn geweest kreeg pastoor Van Munster wegens ziekte en ouderdom in 1742 een assistent in de persoon van Lodewijk Adolf Aleman. Aleman was seculier priester en afkomstig uit Lichtenvoorde. Na het overlijden van pastoor Van Munster werd hij op 3 augustus 1744 tot diens opvolger benoemd.

Op verzoek van de magistraat werd op 10 februari 1751 door de Gedeputeerde Staten van de Graafschap vanuit Bredevoort een commando van een sergeant en twaalf manschappen gezonden om in de stad Grol weer een garnizoen te hebben. Een van de orders die de sergeant krijgt luidt: "Alle vreemde suspecte personen, ook alle inkomende Joden en Smousen sonder onderscheid bij de Praesident aan te brengen". Op 8 maart kwam van de Gedeputeerde Staten van de Graafschap het bericht om "t hier thans in guarnisoen sijnde Commando wederom nae Bredevoort te laten marcheren". De volgende dag vertrok het commando.

De uitoefening van de katholieke godsdienst en het naar buiten treden van de katholieke gewoonten en gebruiken waren rond 1750 steeds vrijer en onbelemmerder geworden. Zo blijkt in 1749, dat de paapse bijscholen nog steeds bestaan. In processie met brandende kaarsen trokken soms de katholieken van Groenlo vanuit de stad naar de schuurkerk het Rijckenberg. Bij begrafenissen werd op het kerkhof geknield en later werden er vaak kruisen op de graven geplaatst. Pelgrims uit Kevelaer ("Kevelaarsgangers") trokken bij hun terugkeer zingend de stad binnen. Wel werd in hetzelfde jaar (1749) erop gewezen de resolutie van 1 september 1741 op te volgen om, behoudens uitzonderingen, geen rooms als burgers van de stad toe te laten. De kerkeraad van Groenlo stelde dan ook in 1758 in een rekest aan de magistraat het verzoek op, de Roomsgezinden te brengen tot een 'stil, gerust en vredig gedrag' en wijst de magistraat op 'de dagelijkse meer en meer aanwassende Roomsgezinde stoutigheden' ja zelfs op 'de ten hoogsten top gestegene Paapsche stoutigheden'. Zeven paapse stoutigheden worden dan opgesomd. Het zijn de volgende: Het knielen wanneer een lijk wordt begraven, het maken van een kruis op het graf met de steel van een schop, het insnijden van kruisen op palen, die bij het graf op het kerkhof staan, het in het openbaar bidden voor de overledenen bij het drinken van "doodbieren", het feestvieren van de gilden op katholieke heiligendagen, het bestaan van paapse scholen en het publiek dragen van kerkboeken bij het gaan naar de mis. Dit rekest werd ondertekend door een van de ouderlingen, die echter nog gematigd was, want hij weigerde mee te werken aan een aan de magistraat gericht verzoek om paapse functionarissen af te zetten. Hij was van mening, dat het bekleden van functies door Roomsgezinden niet door de plakaten verboden was. Zo blijkt dan dat in Groenlo in 1758 de stadsrentmeester, de gasthuismeester, de ontvanger van de verpondingen en de fiscaal katholiek zijn. De magistraat schijnt op de wensen van de kerkeraad te zijn ingegaan, want in 1759 werd een katholieke burger gestraft met een boete van 108 gulden toen hij bij een begrafenis met een schop een kruis maakte op het graf van een van zijn beste vrienden.

De tegenstelling in het kerspel Groenlo tussen zielzorg onder leiding van de pastoor of zielzorg ook door de paters van Zwillbrock bleef onder het lange pastoraat van Aleman (hij was 63 jaar pastoor) voortduren. Pastoor Aleman heeft deze strijd met alle scherpte en hardnekkigheid gevoerd, hetgeen vooral in het derde kwart van de 18e eeuw leidde tot grote en ernstige botsingen met en tussen de gelovigen in het kerspel. Onder pastoor Van Munster bestonden deze tegenstellingen ook, maar deze ging met meer redelijkheid, gematigdheid en overleg te werk dan zijn opvolger, die een veel feller en onverzettelijker karakter blijkt gehad te hebben. Bij de houding van pastoor Aleman ten opzichte van de paters uit Zwillbrock dient ook rekening gehouden te worden met het plakkaat van 1731, dat verblijf en zielzorg in de Republiek door buitenlandse regulieren verbood.

De eerder genoemde regeling van 20 mei 1701 bleef tot 26 februari 1766 van kracht, toen na grote onenigheid tussen pastoor Aleman en de katholieken van de buurtschap Zwolle een einde kwam aan de zielzorg door de paters binnen de parochie Groenlo. De paters van Zwillbrock mochten binnen het kerspel geen pastorale functies meer uitoefenen. De rust keerde daarmee allerminst terug. Vooral in de buurtschap Zwolle bleven de boeren sterk gekant tegen pastoor Aleman en ondanks het verbod van 1766

bleven hier de paters zielzorg uitoefenen. Pastoor Aleman trachtte nu met steun van zijn bisschop de paters uit de buurtschap Zwolle te weren en de boeren uit Zwolle onder zijn directe zielzorg te brengen. De inwoners van de buurtschap protesteerden daartegen op 25 maart 1771. De boeren van Zwolle wilden zich niet laten dwingen en zich onderwerpen aan Aleman. Scherp stonden de inwoners van Zwolle tegenover hun pastoor, zo zelfs dat nog onlangs bij een begrafenis flink was gevochten ('met vuisten hebben geslagen'). Zelfs aan een afscheiding van Groenlo werd gedacht.

Het duurde nog tot 1784 eer binnen de stad de uitoefening van de katholieke godsdienst officieel werd toegestaan in een eigen kerkhuis. Op 16 april 1784 kregen de katholieken van Groenlo verlof binnen de stad een nieuw kerkhuis te bouwen. Dit kerkhuis (een eenvoudige kerkschuur) zou op de plaats komen te staan, waar vroeger het oude klooster stond. Pastoor Aleman kon nu beginnen met de bouw en inrichting van een nieuwe en grotere kerk. Op 16 mei 1784 legde hij zijn plannen aan de parochie voor. De nieuwe kerk die in 1785 in gebruik werd genomen, was groter dan de kerk op het Rijckenberg en de kerk van Lichtenvoorde samen. In 1798 telde de katholieke gemeente van Groenlo 3257 parochianen. Het aantal gereformeerden bedroeg toen 319. Het percentage katholieken in Groenlo en de buurtschappen (Zwolle - Beltrum - Lintvelde - Avest) bedroeg dus ruim 90.

De twist tussen pastoor Aleman en de inwoners van Zwolle bleef voortduren. Omstreeks 1787 wisten zij de pastoor van de statie Harreveld naar hun buurtschap te krijgen. Deze deed daar enige tijd dienst in de boerderij 'Wissinck', waar zich op de zolder een schuilkerkje bevond. Begin 1791 richtte een aantal inwoners van de buurtschap Zwolle een verzoek aan de Gelderse Landdag om verlof voor een eigen kerkhuis en pastoor (die er al was). Dit achttal vormde een zeer kleine minderheid in Zwolle. Het merendeel van de inwoners van de buurtschap was het met dit verzoek oneens en was later ook niet erg ingenomen met de naar Zwolle gehaalde pastoor van de statie Harreveld. Deze deed vanaf ongeveer einde 1786, begin 1787, dienst te Zwolle, nadat een groep katholieken uit deze buurtschap tevergeefs getracht had zich bij de statie Rietmolen aan te sluiten.

Pastoor Aleman richtte zich nu met een vertoog tot de Landdag, waarin hij aantoonde, dat een eigen kerk en pastoor te Zwolle totaal overbodig waren op korte afstand van Groenlo waar pas (1785) een nieuwe kerk binnen de stad was gebouwd. Het was voor hem erg gemakkelijk de argumenten van zijn tegenstanders te ontzenuwen. De pastoor uit Harreveld heeft hoogstwaarschijnlijk tot 1792 in Zwolle dienst gedaan, want in 1792 ontstaan nieuwe moeilijkheden met inwoners van de buurtschap, die nu klaarblijkelijk steun zochten bij de burgemeester van Zutphen, president van de gedeputeerden van de graafschap Zutphen. De burgemeester van Zutphen beval de pastoor van Rietmolen zich te belasten met de zorg voor de katholieken in de buurtschap Zwolle. Deze weigerde dit, omdat Zwolle kerkelijk onder Munster viel. De Zutphense burgemeester sloot nu enige malen de kerk te Rietmolen om de pastoor daar te dwingen, maar deze bleef bij zijn besluit. De Bataafse revolutie van 1795 betekende het einde van de invloed van de burgemeester van Zutphen een vurig en strijdbaar Oranje-aanhanger.

In januari 1795 verdween de Republiek van de Verenigde Nederlanden om in de omwenteling onder de leuze van vrijheid, gelijkheid en broederschap plaats te maken voor de Bataafse Republiek. Het vrijheidsfeest van de Bataafse Revolutie werd op 2 mei 1795 gevierd. Hiermee eindigde de overheersende positie van de Hervormde Kerk en brak voor de katholieken de tijd van vrijheid aan. De Nationale Vergadering besloot in de zomer van 1796 tot scheiding van kerk en staat en hierdoor kwam officieel een einde aan de bevoorrechte positie van de Hervormde Kerk.¹¹ Onze eerste grondwet (1798) stelde alle godsdiensten gelijk en bepaalde, dat oude kerkgebouwen naar evenredigheid zouden verdeeld worden onder de kerkgenootschappen.

Tijdens de Bataafse Republiek (1795–1806) probeerden de katholieken in het bezit te komen van de oude St. Calixtuskerk. Het stadsbestuur stelde simultaan gebruik van de oude kerspelkerk voor. De Groenlose katholieken wilden echter in het bezit van de St. Calixtuskerk komen, maar de gereformeerden waren hier tegen. Alle plannen mislukten, zodat de oude kerk in het bezit bleef van de gereformeerden.

Onder de regering van koning Lodewijk van Holland (1806-1810) dienden pastoor en kerkmeesters een verzoekschrift bij de koning in om in het bezit te komen van de oude St. Calixtuskerk. De katholieken

¹¹ Ook na de scheiding van kerk en staat werden te Groenlo tot in de eerste helft van de 20^e eeuw uitsluitend hervormde burgemeesters benoemd. Ook het ambtenarenkorps en de politie waren in die periode overwegend van hervormde huize. In 1911 werd Th.J. Kraakman benoemd tot burgemeester van Groenlo. Hij was de eerste katholieke burgemeester sinds de Reformatie.

van Groenlo boden de Hervormden drie duizend gulden aan om daarvoor een kerk te bouwen. Zij waren ook genegen hun eigen kerkhuis aan de Hervormden af te staan. Er werd echter geen resultaat bereikt en de oude St. Calixtuskerk bleef in het bezit van de Hervormde Gemeente.

In 1811 werd het klooster Zwillbrock opgeheven en daarmee kwam een einde aan de werkzaamheid en invloed van de paters in het kerspel Groenlo. In 1818 kregen de katholieken van Groenlo een eigen kerkhof in de binnenstad (gelegen tussen de Kerkschuur en de Lepelstraat).

In 1819 deden inwoners van Zwolle nogmaals een poging om los van de parochie Groenlo te komen.

De jurisdictie van het bisdom Munster in de Gelderse parochies bleef voortduren tot 1823. Door Pius VII werden bij decreet van 19 maart 1823 zeven Nederlandse parochies aan de Hollandse Zending toegewezen. Het waren de parochies Groenlo, Lichtenvoorde, Aalten, Borculo, Bredevoort, Eibergen en Winterswijk, die alle lagen in de oude heerlijkheden Borculo en Bredevoort. De vijf laatst genoemde parochies waren vanaf 1790 op Nederlands gebied opgericht.

In 1836 werd begonnen met de bouw van de zogenaamde Waterstaatskerk, die in de plaats kwam van de oude kerkschuur uit 1784. In 1838 was men met de bouw ervan gereed en op 27 augustus 1842 werd deze nieuwe kerk geconsacreerd.¹²

In 1846 stichtten de zusters Franciscanessen van Roozendaal te Groenlo het St. Jozefgesticht.

BIJLAGE

Memorie (In opdracht van de magistraat, gemeenslieden en gecommiteerden uit de zes gilden en compagnieën burgers van de stad Groenlo geschreven door de secretaris Henr. Colonius.)

Van hetgeen zich ten tijde van de verpachting van de Generale Middellendoor de gedeputeerden van het Kwartier van Zutphen in Groenlo heeft toegedragen.

Op 27 juni 1704 zijn de gedeputeerden van het kwartier van Zutphen, namelijk de heren Van Marsis, Hakfort, Hagen en Ten Broeke in Groenlo aangekomen om, in gevolge het aan de heren van de magistraat toegezonden plakkaat, in Groenlo de verpachting te verrichten van de Landsmiddelen die onder het resort van Groenlo waren gelegen. Het was de magistraat ter ore gekomen dat de gedeputeerden, in het bijzonder de landdrost als president van het college van de gedeputeerden, zich hier en daar, met name in Doetinchem, zouden hebben laten ontvallen met geen andere schepenen, dan met de oude de verpachting te willen uitvoeren, en dat nochtans binnen Doetinchem de nieuwe verkozen schepenen wel bij de uitvoering aanwezig waren geweest. De heren van de Grolse magistraat zijn daarom in overleg getreden met de gemeenslieden en de gecommiteerden, over wat er in het geval van weigering van toelating der nieuwe regenten daar tegen behoorde ondernomen te worden, om alle verwarring en bezwaren te voorkomen en te verhoeden. De gedeputeerden werden bij hun aankomst door de heren burgemeesters Colonius en Eybergen verwelkomd. De landdrost heeft beide heren terstond in een ander vertrek apart geroepen en hen in kennis gesteld van de intentie om alleen de oude regenten bij de verpachting aan de zitting deel te laten nemen en dat uit kracht van de resolutie van het kwartier. De beide burgemeesters hebben toen de toelating van de nieuwe regenten daartegen ingebracht en dat de gemeente alhier nimmermeer met alleen de toelating van de oude zou instemmen. Ter voorkoming van alle bezwaren en stremmingen in de voortgang van de financiën van de verpachting verzochten zij deze te laten doorgaan. En omdat de gedeputeerden na verscheiden gesprekken aan de eerdergenoemde resolutie bleven vasthouden hebben nochtans de burgemeesters Eybergen en Cappers, bij het gaan van de gedeputeerden naar de kerk alwaar gemeenlijk de verpachting placht te geschieden, zich mede daar naar toe begeven en bij de gedeputeerden zitting genomen, gelijk ook de richter Van der Hardt aan de andere zijde van de tafel is gaan zitten. Toen de landdrost burgemeester Eybergen vroeg waarvoor hij daar zat heeft deze, opstaande, daarop geantwoord: "als een wettig gekozen schepen van Grol". Toen de aanwezige burgerij zag dat de richter Van der Hardt vredig aan de tafel zat en dat burgemeester Eybergen hier over werd aangevallen ontstond onder hen enige beroering en gemurmel.

¹² Deze Waterstaatskerk was op het einde van de 19de eeuw in vervallen toestand geraakt en bovendien te klein geworden. Daarom werden voorbereidingen getroffen om te komen tot de bouw van een nieuwe kerk. In 1906 werd met de bouw van de nieuwe St. Calixtuskerk begonnen die in 1908 in gebruik werd genomen.

Daarbij kwam dat de knecht van de landdrost, in de kerk naast zijn heer bij de tafel staande, tegen zijn kameraad had gezegd: “loopt haal mij een paar pistolen”. Dit heeft bij sommige een groot misnoegen veroorzaakt, temeer omdat gezegd werd dat de landdrost die knecht iets had ingefluisterd, wat aan de veronderstelling voeding gaf dat de landdrost tot het halen van deze pistolen opdracht had gegeven. Een zekere burger had toen tegen de knecht gezegd: “Wat wilt gij doen? Wilt gij pistolen in de kerk halen?” En weer een ander: “schurk! Wilt gij hier in de kerk pistolen halen, wilt gij die op mij halen? Zo komt buiten de kerk”. Het gerucht dat men van plan was een geweer in de kerk te halen verspreidde zich onder de omstanders en burgerij en bereikte ook de burgerwacht op het recht tegenover de kerk staande Raadhuis. Die begaf zich daarop (niet wetende, wat er te doen was) ook naar de kerk. Doch deze verwarring is terstond zonder enig ongemak gestild. Nochtans toonde de gemeente misnoegen over het zitting hebben van de richter Van der Hardt (door hen zo zeer gehaat, die ook twee jaren geleden op de verpachting door de landdrost om zijn brutale bejegeningen van de tafel was geweest, en nu voor burgemeester Eybergen werd geprefereerd). Ze drongen erop aan dat Van der Hardt van de tafel zou opstaan. Toen is de landdrost samen met de andere heren gedeputeerden van de tafel opgestaan en naar hun logement vertrokken, zonder de verpachting te doen, niettegenstaande door burgemeester Colonius in 't weggaan daartegen krachtig werd geprotesteerd. Die ontving echter als antwoord: “wij willen u niet meer horen”. Hierop hebben de heren van de magistraat wederom door twee gecommiteerden aan de delegatie verscheiden berichten gestuurd, met de bedoeling dat de verpachting zou doorgaan, maar wel onder het protest, dat in het geval dat de verpachting werd opgehouden, men daarmee geen aanleiding tot stremming van de financiën wilde hebben gegeven. Vervolgens heeft de delegatie een verklaring gevorderd, dat hen bij deze verpachting niets zou overkomen. Die verklaring is de delegatie terstond namens de heren van de magistraat, gemeenslieden en gecommiteerden toegezonden, evenwel onder die voorwaarde, dat niemand van de afgezette regenten zou worden toegelaten om bij de verpachting achter de tafel te zitten. Hoewel deze verklaring door sommige leden van de delegatie nauwelijks was gelezen, hebben de landdrost en Van Hagen geantwoord, dat ze volgens de resolutie van het kwartier met geen andere, dan met de oude regenten achter de tafel wilden zitten. Toen hebben de heren Hakfort en Ten Broeke verzocht, dat de verpachting mocht voortgaan. In het bijzonder de heer Ten Broeke zei met de nieuwe achter de tafel te willen plaats nemen. Op welke woorden de landdrost tegen de heer Ten Broeke heeft geantwoord, “'t geeft my van uw geen wonder, ghy sit ook al soodanig onder 't Jok”.

Hierop is na de middag opnieuw een vergadering van de magistraat belegd. Daar is goed gevonden, ten overvloede gecommiteerden naar de deputatie te zenden om aan hen bekend te maken, dat nogmaals was besloten, niet met de oude aan tafel te zitten. Waarop de landdrost als antwoord heeft gegeven “Ik schijt wat in uwe resolutien” en op zijn buik slaande “wat meint dat canalye, dat ik wat na haer geve?” De magistraat heeft daarna bekend gemaakt, dat zij samen met de gemeenslieden en gecommiteerden er tenslotte overeenstemming over hadden bereikt dat zowel de afgezette als de nieuwe verkozen regenten bij de verpachting niet aan tafel zouden verschijnen. Met dit voostel, dat nu geen van beide partijen zitting zou nemen, wilde men geen precedent scheppen. Men wilde er alleen mee instemmen omdat ze graag zagen, dat de verpachting voort zou gaan.

Met dit voorstel wilde de delegatie niet in 't minst instemmen. Men was er al wel van uitgegaan, dat het voorstel door de delegatie zou worden verworpen, temeer omdat dit door de landdrost bij zijn aankomst te Groenlo voor 't begin van de verpachting al was voorgesteld. Het werd nu door de landdrost geweigerd, zeggende: “hadt ghy 't toen gedaan, was 't wel geweest”. De landdrost voegde daaraan toe, dat zijn richter daar dan als officier bij zou zitten, hetgeen door de gecommiteerden werd verworpen met het argument dat het nooit gebruikelijk was geweest dat iemand anders dan de twee tijdelijke schepenen bij de verpachting assisteerden. Toen de delegatie over het gedane voorstel overleg wilde voeren zijn ze naar een ander vertrek gegaan. Daarna is eerst de heer Ten Broeke bij de gecommiteerden gekomen en heeft gezegd, dat de delegatie tegen het eerder voorstel protest had aangetekend en met niemand van de nieuwe schepenen aan tafel wilde zitten. En een weinig daarna heeft de secretaris Op ten Noort voor resolutie van de heren landdrost, Hakfort en Hagen overgebracht, dat men met geen andere dan met de oude regenten aan tafel wilde zitten, die uit kracht van de resolutie van het kwartier daar voor waren erkend en zij die resolutie moesten opvolgen.

Omdat aldus de verpachting, na alle minnelijke voorstellen, tot leedwezen van de heren van de magistraat, geen voortgang kwam te nemen, zo hebben de pachters, die uit andere plaatsen om te pachten naar Grol waren gekomen, bij het logement van de delegatie bij deze geprotesteerd tegen het verzuim dat ze hadden moeten maken en de kosten van de verteringen die ze hier in het afwachten van

de verpachting hadden gemaakt en verzochten dat de verpachting alsnog mocht plaats vinden. De delegatie maakte daarop bekend, dat ze hen naar Lochum konden volgen. Waarvan de burgerij kennis krijgende en door vreemden aangemaand tegen de pachters zei dat ze niet behoorden te accepteren dat hun verpachting op andere plaatsen kwam te geschieden. Toen hebben de pachters, begerende hun privileges te handhaven, zich daarover misnoegd getoond. Waarop het dan gebeurd is dat de knecht van de landdrost (zijnde dezelfde, die ook de pistolen in de kerk had laten halen), toen de delegatie wilde vertrekken, voor het huis van Holtberent dichtbij de burgerwacht, te paard is gestegen en aldaar zijn pistolen heeft geïnspecteerd en vervolgens de ene, dan de ander heeft overgehaald. Hij richtte daarbij ook op deze en gene en ook op de burgerwacht die zich op het raadhuis ophield. Die waren daarover zeer getergd en zijn van boven gekomen. Daar stonden ook verscheidene burgers, vrouwen en kinderen, die gekomen waren om het vertrek van de delegatie te aanschouwen. Daarop is de genoemde knecht en ook de bode Christoffel ter Hoeve, zonder te waarschuwen, in ieder hand een pistool houdende, met alle kracht te paard doorgejaagd, zodanig ook, dat tot groot geluk, een kind, bij 't welke 't paard zeer dicht langs liep, en in 't jagen een weinig terzijde afweek, is onbeschadigd gebleven. Genoemde knecht, weer terugkerende, heeft vervolgens een burger, die met de hand op zijn stok leunende naast andere toeschouwers stond, zijn pistool op 't lijf gehouden en afgetrokken, doch het pistool weigerde en ging tot groot geluk niet af. Daarop is de landdrost gekomen, roepende "du Schurk, holt in, wat wil stu doen", en had de knecht aldus met een stok op het lijf geslagen. De huisvrouw van die burger dat ziende, heeft terstond drek en stenen opgeraapt en naar de knecht gesmeten, zijnde daarin door andere vrouwen, die daar mede present stonden, nagevolgd. En terwijl de voorste wagen, waarin de delegatie zou reizen, met alle macht door genoemde hoop burgers, vrouwen en kinderen, wilde doorjagen, zijn de paarden door enige van de burgerwacht, vrezende voor ongeluk, in de tomen gegrepen en opgehouden, waarop de voerman zeer geweldig met de zweep de burgerwacht naar het gezicht en hoofd heeft geslagen. De genoemde bode en knecht, verder door de straat jagende, hebben nog enige schoten in de huizen gedaan, en de mensen die zij passeerden, met de pistolen bedreigd. Ook de heer Hagen had in grote onstuimigheid een burger, Jan Janssen Smit genaamd, op de borst gestoten, zodat deze was gevallen en heeft ook naar anderen bedreigd de degen te trekken. De landdrost werd daar door ene Herman Kryger op gewezen. Die heeft hem dan ook bij de armen gevat. Dat alles is er de oorzaak van geweest dat de vrouwen de knechten met drek en stenen hebben nagesmeten.